

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ**

**Організація моніторингу якості
освітньої діяльності
у загальноосвітньому навчальному
закладі**

Автори та укладачі: Дем'яненко О.О., Ревуцька Н.М.

Навчально-методичний посібник

**Біла Церква
2009**

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КИЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ**

**Організація моніторингу якості
освітньої діяльності у
загальноосвітньому навчальному
закладі**

Автори та укладачі: Дем'яненко О.О., Ревуцька Н.М.

*Рекомендовано науково-методичною радою
Київського обласного інституту післядипломної освіти
педагогічних кадрів
(протокол № 5 від 25 червня 2009 року)*

Організація моніторингу якості освітньої діяльності у загальноосвітньому навчальному закладі: навчально-методичний посібник / автори та уклад. О.О. Дем'яненко, Н.М. Ревуцька. – Біла Церква: КОПОПК. – 2009. – 72 с.

Рецензенти:

Чубарук О.В., проректор з наукової роботи Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів;

Петушкова Л.А., завідувача центром практичної психології і соціальної роботи Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів.

У посібнику розглянуто практичні аспекти організації моніторингу якості освіти в загальноосвітньому навчальному закладі. Зміст навчально-методичного видання концентрується навколо низки проблем: зміст і якісні результати освітньої діяльності та їх моніторинг, профорієнтаційна робота в навчальному закладі, охорона здоров'я в закладі освіти. У посібнику вміщено практичний матеріал та рекомендації, що допоможуть керівництву навчального закладу в проведенні моніторингу.

Для керівників загальноосвітніх закладів освіти, заступників директорів шкіл, практичних психологів і педагогів.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

I розділ. Моніторинг у закладі освіти: організаційно-методичний аспект

1.1. Формування цілей і завдань дослідження

1.2. Етап самоаналізу діяльності

1.3. Розроблення програми дослідження.

1.4. Опис інструментарію для проведення моніторингу в закладі освіти.

II розділ. Психолого-педагогічний компонент моніторингу

2.1. Робота з педагогічним колективом

2.2. Робота з учнями

2.3. Робота з батьками

III розділ. Профорієнтаційна робота в закладі освіти та моніторинг якості освіти

IV розділ. Охорона здоров'я суб'єктів навчального процесу як важливий показник якості освітньої діяльності закладу освіти

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

ПЕРЕДМОВА

Сутнісною властивістю сучасної освіти в Україні є вимога до її якості. У зв'язку з тим на перший план виходять питання ефективності управління, тобто "управління за результатом", на всіх рівнях структури управління закладом освіти. У нових умовах суб'єкти освітнього процесу мають отримувати інформацію про результати своєї діяльності на основі безперервного зворотнього зв'язку. Постає питання про важливість вимірювання результатів управлінської діяльності, систематичність і повноту інформації про досягнуті результати.

Таким чином, проблеми якості освіти та моніторингових досліджень у галузі освіти на сьогодні розглядаються як одна з найбільш актуальних у сфері управління закладом освіти. Аксиомою сьогодення є твердження про те, що немає якісного управління без якісного моніторингу.

Узагальнюючи існуючі визначення поняття "моніторинг", у ході вивчення проблеми на рівні закладу освіти вважатимемо його *системою* (водночас, *технологією* чи *формою*) *збору, обробки, збереження та розповсюдження інформації про діяльність освітнього закладу (важливі напрями його діяльності), яка має забезпечувати безперервність спостереження за змістом освіти і прогнозувати його розвиток.*

В основі діяльності сучасного закладу освіти є мета: створення педагогічної системи максимального впливу на розвиток учня і педагога. Оскільки будь-який інноваційний процес носить ймовірний характер, й не всі його наслідки можуть бути спрогнозовані, саме механізм моніторингу дозволить уникнути певних помилок інноваційного апробування, експериментування тощо. Моніторинг у сучасному закладі освіти, таким чином, дозволить:

- фіксувати хід інноваційних освітніх процесів у момент їхньої актуальності;
- зіставляти й порівнювати типові дані (у межах єдиного освітнього середовища чи між однотипними освітніми закладами; дані про діяльність закладу з середньостатичними показниками регіону тощо);

- здійснювати ефективне планування роботи, виходячи з отриманих даних;
- здійснювати контроль за результатами систематично й цілеспрямовано, відтоді – визначати динаміку результатів інноваційних змін, регулювати освітній процес;
- активізувати роботу адміністрації закладу освіти і педагогічного колективу, формувати в них навички контрольно-аналітичної діяльності й саморегуляції, розвивати їхній професіоналізм;
- урізноманітнити форми і методи адміністративного контролю, посилити мотиваційну роль контролю та демократичні засади шкільного управління.

Отже, є можливість сформувати в закладі освіти перспективний напрям діяльності з реалізації комплексного динамічного, аналітичного відстеження процесів, які визначають якісні зміни в змісті освіти.

Сутність і мета даного посібника – допомогти керівникові закладу освіти зорганізувати таке дослідження. У практикозорієнтованому посібнику вміщено інструментарій та алгоритми для вивчення якості освітньої діяльності навчального закладу.

Серед пропонованих матеріалів – адаптовані доробки, опубліковані у вітчизняних і зарубіжних виданнях, та авторські розробки, апробовані центром моніторингу освіти Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів.

I розділ. МОНІТОРИНГ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ: організаційно-методичний аспект

1.1. ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ І ЗАВДАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Перед кожним навчальним закладом завжди стоїть питання: Як здійснювати ефективне управління закладом освіти? Як підвищити якість освіти? Від чого залежить результативність роботи школи? Відповіді на ці та інші аналогічні запитання, безперечно, залежать від рівня сформованості регіональної системи управління освітою, місцевих умов. Значущим механізмом управління якістю освіти, з урахуванням вищезазначених чинників, є моніторинг якості освіти. Адже моніторинг як специфічний вид контролю базується на чітких підставах для вимірювання та зіставлення, аналізу інформації про діяльність освітньої системи чи її окремих елементів. Підставою для цього є відповідність певному еталону: освітнім стандартам, нормам, вимогам тощо.

Відповідно до поставленої мети і завдань розрізняються такі різновиди моніторингу¹:

- **інформаційний**, пов'язаний з накопиченням і оприлюдненням актуальної для діяльності закладу освіти інформації. Найчастіше використовується з метою створення певної інформаційної системи, бази даних, відтоді – на перший план виходить функція спостереження. Збір інформації у такому разі відбуватиметься протягом певного періоду (навчального року, років) з різних джерел (мережа Інтернет, періодичні видання, наукова література, емпіричні дослідження тощо), що дозволяють її проаналізувати за напрямками і, відповідно, скоригувати програму розвитку освітнього закладу чи регіональної освітньої системи в цілому;

- **базовий** ("*прогнозуючий*", "*пропедевтичний*"), що здійснюється з метою комплексного аналізу існуючих проблем і прогнозує певні виклики та небезпеки діяльності освітнього закладу до того, як вони будуть усвідомлені органами управління. Отримана інформація є базовою для проведення наступних досліджень, у тому числі й моніторингу іншого виду. Прикладом цього виду є моніторинг стану профілізації закладів освіти, проведений в Україні у 2007 р. (наказ МОН України від

---

¹ За матеріалами статті: Мельник Н.. ВПРОВАДЖУЄМО МОНІТОРИНГ ОСВІТИ [Електронний ресурс] / Н.Мельник // Видавництво Пляєди. – 2006. – Режим доступу: <http://www.pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=84>

11.09.2007 року за № 801 «Про проведення моніторингу стану впровадження профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»);

- **проблемний**, що дозволяє досліджувати закономірності процесів, ступінь небезпек, типологію проблем в освіті навчального закладу, району (міста) чи регіону;

- **управлінський**, метою якого є відстеження й оцінка ефективності, наслідків і вторинних ефектів прийнятих управлінських рішень.

У ході формування цілей моніторингу в закладі освіти важливо також усвідомлювати характер оприлюднення отриманих даних. Так, будь-якого виду дослідження може бути проведене як внутрішньошкільний моніторинг, водночас суб'єктами його можуть стати й зовнішні експерти. Відповідно, діапазон поширення інформації про діяльність закладу освіти є різним (для користувачів освітніх послуг навчального закладу, педагогічного колективу, громадськості, органів управління освітою тощо). Для моніторингу надзвичайного значення набуває функція корисності інформації, що має дві складові: корисності з погляду потреб управління та корисності з погляду споживачів інформації, у першу чергу педагогів. Кому може бути цікава й корисна інформація? У навчальному закладі — це адміністрація, учителі, учні. Поза ним — батьки, педагогічне співтовариство, управлінські структури, суспільство в цілому.

Розробляючи шкільну програму моніторингу якості освіти, а також у ході аналізу зібраної інформації необхідно враховувати вплив на якість освіти цілої низки факторів. Їх можна поділити на такі основні групи:

- фактори, які школа може змінювати (організація й умови праці, психологічний клімат у колективі, навчально-методичне забезпечення, дотримання санітарно-гігієнічних умов, кадрове забезпечення, освітня політика закладу освіти тощо);
- фактори, які школа може змінювати за певних умов (організація дозвілля, залучення батьків тощо);
- фактори, на які школа може вплинути (особисті якості вихованця, його фізична підготовленість, стан здоров'я, життєві плани тощо);
- фактори, на які школа може вплинути за певних умов (розвиток здібностей, врахування природної здатності до певного виду діяльності, інтересів вихованця, соціальна адаптація тощо);
- фактори, на які школа не може вплинути (біогенетичні особливості дитини, матеріальний стан родини, соціально-демографічні характеристики оточення вихованця, статевий склад тощо).

Таким чином, освітній моніторинг формується як багаторівнева система повторюваних діагностичних процедур, проведених з

використанням кількісних методик, що максимально об'єктивно відслідковує якісні показники навчальних досягнень учнів і освітньої програми закладу в цілому.

Слід пам'ятати про те, що управління якістю освіти є двонаправленим процесом. З одного боку, воно має забезпечувати якість внутрішніх показників процесу і результату навчання учнів, задоволення їх освітніх потреб і життєвих сподівань. З іншого – спрямовано на підвищення ефективності використання ресурсів та функціонування освітнього середовища загалом. У першому випадку прийняття управлінських рішень ґрунтується на результатах вивчення рівня засвоєння змісту освіти і чинників, які на нього впливають. Суттєвим тут стає створена в закладі освіти контрольно-діагностична модель, яка дає можливість отримати максимально об'єктивні результати.

Контроль і оцінювання знань, умінь та навичок учнів – невід'ємний структурний компонент навчального процесу. Він має здійснюватися на різних етапах оволодіння знаннями. З одного боку, контроль є завершальним компонентом засвоєння певного змістовного блоку, а з іншого – виступає своєрідною поєднувальною ланкою в системі навчальної діяльності індивіда. Організований на належному рівні контроль знань впливає на демократизацію навчального процесу, його інтенсифікацію та диференціацію.

Контролюючі засоби навчальних закладів (поточне і тематичне оцінювання, державна атестація власними силами) дозволяють лише частково забезпечити функцію управління якістю освіти, оскільки вони обмежені суб'єктивністю виставленої викладачем оцінки і можливою її упередженістю. Тому в методичному аспекті поряд з власним внутрішнім оцінюванням учнів і студентів має здійснюватися зовнішній (незалежний) стандартизований контроль успішності учнів і студентів у засвоєнні змісту освіти, побудований за єдиною для всіх технологією оцінювання.

Будь-яке тестування, незалежно від того проводиться воно вчителем чи зовнішніми інституціями, виконує діагностичну функцію². Тестування являє собою типовий приклад діагностики як загального способу отримання випереджаючої інформації про об'єкт або процес, що аналізується. Діагностична функція тестування полягає не лише у виявленні знань і умінь, вона дає можливість виявити недоліки і прогалини в знаннях, а отже й усунути їх. Як будь-яка діагностика,

---

² За матеріалами публікацій: Вікторов В.Г. Контроль знань: основні функції та методи В.Г.Вікторов // Нова парадигма. – К., 2006. – № 52. – С.38-48; Вікторов В.Г. Контролюючі засоби навчальних закладів / В.Г.Вікторов // Практична філософія – науковий журнал. – К., 2004. – № 4. – С.114–121.

тестування передбачає контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій та прогнозування розвитку результатів навчальної діяльності. Практично доведено, що ефективність навчання безпосередньо залежить від наявності зворотної інформації, повноти та об'єктивності контролю знань і умінь, які в повному обсязі здатні забезпечити тестування як різновид діагностики.

Отже, оцінка освітньої діяльності школи важлива не тільки для держави чи місцевого (регіонального) органу управління освітою, а й для самої школи, щоб намітити програму дій для свого подальшого розвитку, представити інформацію батькам та іншим суб'єктам освіти, а тим самим поліпшити результати освітньої діяльності. Пошук балансу між оцінкою процесу й оцінкою результату пов'язаний з вибором стратегії внутрішкільного управління якістю освіти.

Сучасне управління поєднує в собі орієнтацію на досягнення конкретного результату з орієнтацією на процес, що веде до досягнення цього результату. Це особливе управління, спрямоване на досягнення не будь-яких, не випадкових, не просто кращих, а визначених, спрогнозованих результатів.

1.2. ЕТАП САМОАНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ

Система моніторингу якості освіти підпорядкована ієрархічним зв'язкам освітньої системи³. Тому суб'єктами оцінювання можуть бути всі ті, хто задіяний у проведенні моніторингу – учні, вчителі, навчальні заклади, їх керівники, органи управління різних рівнів та їх структурні підрозділи тощо. За цією ознакою систему моніторингу освіти в Україні можна розглядати на різних рівнях її функціонування, а саме:

- **індивідуальному рівні самооцінки** учнями якості власної загальноосвітньої і профільної підготовки, життєвої компетентності, досвіду оволодіння алгоритмічними та евристичними способами діяльності, навичками критичного мислення тощо;
- **локальному рівні оцінювання** якості освіти своїх вихованців навчальним закладом, досягнення ним поставленої мети в опануванні вимог державного стандарту відповідного рівня освіти, коригування стратегії його розвитку за соціальними, педагогічними, економічними показниками;

---

³ Вікторов В.Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В.Г. Вікторов. – Дніпропетровськ : Пороги, 2005. – 286с.

- **муниципальному рівні оцінювання** місцевими органами управління суб'єктів освітньої діяльності (рівня навчальних досягнень учнів і студентів, кваліфікації і педагогічної майстерності вчителів, компетентності керівників навчальних закладів тощо) та порівняння результатів діяльності наявної мережі навчальних закладів;
- **регіональному рівні оцінювання** ефективності функціонування місцевої системи освіти, зокрема підпорядкованих органів управління, забезпечення ними державної освітньої політики в регіоні, вибіркоче вивчення ефективності роботи окремих навчальних закладів і органів управління, удосконалення мережі навчальних закладів на підставі аналізу одержаних даних;
- **державному рівні** акцентованого та узагальненого **оцінювання** якості функціонування національної системи освіти та порівняння її показників з міжнародними індикаторами і системами, забезпечення єдиної методології державної атестації випускників навчальних закладів, аналіз і порівняння стану реалізації державної політики в галузі освіти різними регіонами України.

Важливим на етапі запровадження моніторингу в закладі освіти є самоаналіз діяльності. Це дозволить суб'єктам адміністрування моніторинговим дослідженням розробити цілеспрямовану його програму, спрямувати роботу на виявлення найбільш важливих напрямів освітньої діяльності школи.

Пропонована самооцінка діяльності⁴ за показниками здійснюється у два етапи: **I етап** – оцінка рівня вирішення даного питання в цілому закладом освіти, **II етап** – самооцінка роботи окремого педагога чи керівництва закладу. Проводиться в кінці або на початку навчального року. Результати самооцінки, оброблені та проаналізовані керівництвом закладу освіти дають підстави для подальшої організації та планування моніторингового дослідження за напрямом, що визначений (за результатами самоаналізу) як "проблемний".

Показники самооцінки діяльності навчального закладу

* Кожен показник оцінюється в межах 100-балів.

**Оцінювання за якісним критерієм відбувається методом визначення середнього значення оцінки всіх показників.

I. Рівень управлінської діяльності			К-ть балів*
1.	Внутрішньошкільний	контроль:	змістовність,

⁴ За матеріалами статті: Дибський С. Практичний посібник для заступника директора [Електронний ресурс] / Степан Дибський // Відкритий урок. – 2008. – №6. – Режим доступу: <http://www.osvita-ua.net/school/technol/2670/>

	оперативність, конкретність, об'єктивність, комплексний підхід, аналітичність	
2.	Стан виконання навчальних планів і програм. Ведення шкільної документації	
3.	Охорона здоров'я суб'єктів освітньої діяльності	
4.	Дотримання правил внутрішнього трудового розпорядку	
5.	Рівень поширення й розвитку інновацій в освітній процес навчального закладу (дослідно-експериментальна діяльність, впровадження інноваційних проєктів, використання інноваційних технологій у навчальній діяльності тощо)	
6.	Стан впровадження профілізації в навчальний процес: організація профільного навчання, допрофільної підготовки; профорієнтаційна робота	
7.	Рівень контролю й оцінки результатів навчання та виховання. Моніторинг навчальної діяльності	
8.	Рівень системно-діагностичного планування: системність планування, реальність, конкретність, обґрунтованість, контроль і аналіз виконання	
9.	Рівень демократизації управління закладом освіти: вплив рішень педагогічної ради, громадського активу, шкільних методичних об'єднань тощо на процеси вдосконалення освітньої діяльності	
10	Рівень упровадження ІКТ-технологій у практику роботи школи	
Загальний бал **:		
II. Якісний рівень роботи педагогічного колективу		К-ть балів
1.	Рівень організації методичної служби. Загальна оцінка ефективності її впливу на професійну майстерність педагогів	
2.	Рівень індивідуалізації та диференціації навчального процесу	
3.	Рівень пошуку, вивчення та впровадження ППД різних рівнів	
4.	Рівень психолого-етичної атмосфери в педколективі. Рівень педагогіки співробітництва	
5.	Ефективність роботи з батьківською громадськістю	
6.	Стан упровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес	
7.	Врахування вчителем психофізіологічних особливостей школярів	
8.	Наявність авторської творчої лабораторії вчителя (власні	

	методичні доробки, система вивчення предмета тощо)	
9.	Рівень оснащення робочого місця педагога (кабінет, дидактичний матеріал, обладнання тощо)	
10	Рівень морального і матеріального заохочення, стимулювання творчої педагогічної праці	
Загальний бал:		
III. Учніський колектив		К-ть балів
1.	Рівень актуального розвитку дітей, готовності та здатності дітей до навчання й самонавчання, уміння застосувати здобуті знання на практиці	
2.	Рівень "найближчого" розвитку школярів (сформованість готовності до навчання на високому рівні, пізнавальна активність)	
3.	Рівень розвитку учнівського самоврядування	
4.	Стан навчальної та трудової дисципліни вихованців закладу	
5.	Сформованість комунікативних умінь і навичок учнів	
6.	Рівень сформованості обчислювальних та інформаційних навичок школярів	
7.	Рівень грамотності дітей	
8.	Стан виховання учнів (розумового; морального; художньо-естетичного; патріотичного; загалькультурного; екологічного; трудового; фізичного; санітарно-гігієнічного; правового; статево-сексуального; сімейного; суспільно-громадського тощо. Психологічна комфортність навчання в учнівському колективі	
9.	Результативність розвитку обдарувань (інтелектуальна і позанавчальна діяльність) вихованців закладу освіти	
10	Рівень сформованості вмінь самостійної навчальної й дослідницької роботи	
Загальний бал :		
IV. Умови функціонування закладу освіти (освітні ресурси)		К-ть балів
1.	Оцінка матеріально-технічного оснащення закладу освіти (у зіставленні з типовими закладами освіти району/міста/області)	
2.	Рівень умов для проведення позакласної роботи з учнями за основними напрямками (спортивний, оздоровчий, художньо-естетичний, історико-краєзнавчий тощо)	
3.	Рівень умов для проведення суспільно-корисної продуктивної праці учнів	
4.	Рівень навчально-матеріальної бази (комплектація навчальної літератури, дидактичних посібників, обладнання	

	навчальних кабінетів тощо)	
5.	Рівень збереження та використання фонду підручників і художньо-довідкової літератури в школі	
6.	Рівень ефективності кабінетної системи навчання	
7.	Рівень загальної та спеціальної техніки безпеки й охорони праці у школі	
8.	Рівень матеріальних, моральних і психологічних умов для праці педагогів та учнів	
9.	Забезпеченість безкоштовним / пільговим гарячим харчуванням вихованців закладу освіти	
10	Налагодженість співпраці закладу освіти з громадськістю (батьки, організації, підприємства тощо)	
Загальний бал:		
Узагальнювальний коментар (за підсумками аналізу оцінювання всіх показників: ...		

1.3. РОЗРОБЛЕННЯ ПРОГРАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Як було вже з'ясовано, об'єктами оцінювання у ході проведення моніторингу можуть бути як внутрішні, так і зовнішні характеристики якості освіти процесу, результату чи системи (у нашому випадку – закладу освіти) у цілому, тобто зміст освіти, відображений у навчальних планах і програмах, підручниках та інших засобах навчання, рівень засвоєння програмного матеріалу, дані про кадрові і ресурсне забезпечення освітнього закладу, економічні чи матеріально-технічні показники тощо.

Джерелами інформації у такому разі є: статистичні дані, результати зовнішнього контролю (незалежного аудиту) діяльності навчального закладу і вивчення рівня навчальних досягнень учнів, оцінки незалежних експертів, порівняльні дані моніторингових досліджень, зовнішнього незалежного оцінювання, рейтинги виступів школярів на олімпіадах і конкурсах, матеріали державної підсумкової атестації та акредитації закладу освіти тощо. Всі ці показники в комплексі можуть бути основою для здійснення *інформаційного* моніторингу якості діяльності освітнього закладу.

Створення цілісної програми моніторингового дослідження в закладі освіти (*базового чи проблемного*) потребує від керівництва ретельної підготовки як в нормативно-правовому (наказ по закладу освіти на проведення дослідження), так і організаційно-методичному контекстах. У ході її написання важливо сформулювати такі базові параметри дослідження, як:

- **цілі і завдання** його проведення (залежно від обраного виду);

- виходячи з цілей, **об'єкти** моніторингу (а) *освітнє середовище* – кадрове забезпечення, матеріально-технічна чи інформаційно-технічна база, стан здоров'я вихованців, ефективність нововведень; (б) *освітні процеси* – кількісно-якісні показники роботи закладу освіти, дані про розвиток школяра, рівень сформованості предметних умінь і навичок, професійний рівень педагога, результати запровадження інновацій тощо; (в) *ефективність управління школою*;
- **етапи** моніторингу (підготовчий, практичний, аналітико-узагальновальний) та **очікувані результати; періодичність** оцінювання отриманих даних (вхідне – коригувальне – вихідне);
- **умови** ефективності моніторингу (творча група чи експертна рада, опис діагностичних процедур та відповідальних за їх проведення тощо);
- **інструментарій** з описом методів його оброблення (карти спостереження, анкети, пакет діагностичних методик, тести тощо).

Крім розгорнутої *Пояснювальної записки* Програма моніторингового дослідження може вмещувати додаткові моделі, схеми, табличні форми для унаочнення механізму здійснення дослідження⁵.

Розгорнутий опис програми дослідження за напрямом "Якість освітньої підготовки школярів у навчальному закладі" представлено нижче (додаток А).

---

⁵ За матеріалами: Петрухин В.В. Проблема организации и апробации системы педагогического мониторинга в образовательном учреждении / В.В.Петрухин // Интернет-журнал "Эйдос". – 2007. – 15 января. <http://www.eidos.ru/journal/2007/0115-7.htm> .

Програма моніторингу за напрямом
“Якість освітньої підготовки школярів у навчальному закладі”

№з/п	Розділ інформації	Методи збору інформації. Методики дослідження	Класи вибірки	Періодичність аналізу	Форма представлення	Відповідальна особа, координатор	Місце оприлюднення
1	Готовність до навчання	1. Аналіз медичної карти потенційного учня	6-річна дитина	щорічно	Довідка, таблиця даних	Заступник директора, педагог-психолог, логопед, класовод, мед.сестра	Педагогічний консилиум
		2. Карта спостереження “Психологічний портрет майбутнього першокласника”					
2	Адаптація до навчання в школі II ступеня	1. Тести на самоідентифікацію та соціальну адаптивність школяра	4 класи, 5 класи	щорічно	Аналітична довідка, таблиця даних і діаграми зіставлення	Психолог Заступник директора з НВР, класоводи/класні і керівники	Педагогічна рада, батьківські збори
		* Тест шкільної тривожності (за потреби)					
		2. Аналіз навчальних досягнень учнів 4 класу (минулий рік навчання) у зіставленні з контрольними зрізами в 5 класі					
		3. Тест на вивчення пізнавальної сфери школяра					

3	Готовність учнів до навчання в школі III ступеня	<p>1. Аналіз-зіставлення даних про результати ДПА в основній школі та річного оцінювання школярів</p> <p>2. Вивчення матеріалів психолого-педагогічного портфоліо школяра</p> <p>3. Профорієнтаційне обстеження «Карта інтересів»</p> <p>4. Опитувальник щодо навчальних запитів учнів на допрофільну підготовку та поглиблене вивчення предметів</p>	8-9 класи	щорічно	Довідка, таблиця даних, діаграми зіставлення, банк учнівських портфоліо	Заступник директора з НВР, психолог, класний керівник	Педагогічна рада, батьківські збори
4	Навчальний потенціал учнів школи I-II ступенів	Діагностично-контрольні зрізи в 1-9 класах (вибірково, за окремим планом) за завданнями відповідно до рівнів: рецептивно-продуктивний (активне сприймання), репродуктивний (відтворення), конструктивно-творчий (здатність змінювати, конструювати,	1-9 класи	Щорічно за освітніми галузями	Аналітична довідка, таблиця даних і діаграми зіставлення	Заступник директора з НВР, вчитель-предметник	Адміністративний консиліум, педагогічна рада, методичні об'єднання

		інтерпретувати інформацію)					
5	Результативність навчальних досягнень школярів	1. Вхідні тематичні зрізи за предметами навчального плану (на виявлення залишкових знань)	2-11 класи	щорічно	Аналітична довідка, таблиці, діаграми, карти спостереження	Адміністрація школи, педагоги методичного об'єднання, класний керівник	Адміністративний консиліум, педагогічна рада, батьківські збори
		2. Коригувальні зрізи за предметами навчального плану (вибірково) ^{††}	2-11 класи	1 раз протягом навчального року			
		3. Підсумкові контрольні роботи за предметами навчального плану, згідно з планом адміністрації	2-11 класи	По завершенню навчального року			
		4. Аналіз об'єктивності та валідності визначення педагогами рівня навчальних досягнень школярів	За планом адмін. контролю	1 раз протягом навчального року			
		5. Звітність класного керівника, учителя з предмета про навчальні результати учнів за семестри та навчальний рік	2-11 класи	По завершенню семестру, навчального року			

^{††} Такі зрізи проводяться в класах, де виявлено певні проблеми за результатами вхідних тематичних зрізів.

6	Пізнавально-мотиваційна сфера учня	1. Анкета на визначення рівня мотивації навчання школяра	9-10 класи	щорічно	Таблиця даних	Психолог, класний керівник, заступник з виховної роботи	Педагогічна рада, батьківські збори
		2. Картка спостереження “Шкала оцінки мотивації навчання”					
		3. Опитувальник на визначення сфери пізнавальних інтересів школяра					
7.	Психологічна комфортність навчання школярів	1. Анкета на виявлення рівня задоволеності учнів шкільним життям	4-9 класи (вибірка даних)	щорічно	Довідка, таблиця даних	Психолог, класний керівник, заступник з виховної роботи	Адміністративний консиліум, педагогічна рада
		2. Опитувальник щодо комфортності процесу навчання школярів і практико зорієнтованості (вибірка даних)	5-11 класи				
		3. Анкета на вивчення результатів навчальних очікувань учнів у допрофільній підготовці	9-10 класи				

1.4. ОПИС ІНСТРУМЕНТАРІЮ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ МОНІТОРИНГУ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Напрямок дослідження: "Якість освітньої підготовки школярів у навчальному закладі"

➤ Готовність дитини до навчання

Вступаючи до школи, діти таким чином підводять підсумок своєму дошкільному дитинству. В школі вони опанують нову соціальну роль, що дасть можливість у подальшому бути успішними в житті. Наскільки швидко й легко діти опанують нову роль школяра, залежить від сформованості рівня їхньої психологічної готовності до навчання. За часткової сформованості психологічної зрілості у дітей 6-річного віку може підвищуватися стан тривожності, формуватися занижена самооцінка, погіршуватиметься емоційний стан дитини, відповідно, – адаптація проходитиме значно складніше. Всі вищезазначені чинники можуть спричинити формуванню шкільних неврозів, стати причиною низької навчальної успішності учня.

Ми пропонуємо карту спостереження «психологічна готовність дитини до навчання в школі».

Параметр готовності дитини до навчання включає в себе основні властивості та характеристики дитини, які описують найбільш значимі досягнення в її розвитку. Складовими його є інтелектуальна сфера; емоційно-вольова й соціально-психологічна. Так, **інтелектуальна сфера** діяльності дитини пов'язана з рівнем розвитку пізнавальних здатностей дитини й успішністю в навчанні. **Емоційно-вольова сфера** визначається рівнем сформованості основних психічних процесів розвитку дитини та керованості її поведінки. **Соціально-психологічна сфера** розглядається як готовність дитини до взаємодії з оточенням: однолітками, вчителем, учнями, сформованість позитивної Я-концепції⁷.

Основні ознаки функціональної норми параметра "готовність до навчання" представимо у таблиці:

№	Ознаки розвитку	Міра виявлення	Примітки
---	-----------------	----------------	----------

⁷ Детально про організацію психолого-педагогічного моніторингу готовності дитини до школи йдеться у попередньому виданні КОПОПК: Дем'яненко О.О. Зміст та організація психолого-педагогічного моніторингу в початковій школі: навч.-метод. посібник (з електронним додатком) / О.О. Дем'яненко, Т.В. Татаринцева.– Біла Церква : КОПОПК, 2007. – С.13-20. Там же представлено карту спостереження й пам'ятки щодо її використання у ході дослідження.

I.	Інтелектуальної сфери дитини		
1.	наявність основних уявлень про природні, соціальні явища, загальний запас знань про оточуючий світ, людей, про себе		
2.	концентрація уваги керована		
3.	розвиток мислительних операцій (здатність до порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації явищ і предметів; уміння роботи висновки)		
4.	розвиток пам'яті (зорової, слухової)		
5.	розвиток моторики руки		
II.	Емоційно-вольової сфери дитини		
6.	свідома орієнтація у власних емоціях та почуттях, їх вербалізація		
7.	сформованість відповідного рівня керованості поведінки, здатність до самоконтролю		
8.	сформованість моральних почуттів, емпатії		
III.	Соціально-психологічної сфери дитини		
9.	розвиток певних комунікативних вмінь		
10.	уміння підкорятися інтересам дитячої групи, спроможність відстоювати власну точку зору		
11.	позитивне ставлення до себе; самоповага		
12.	мотиваційна готовність		
13.	здатність виконувати роль учня в ситуації шкільного навчання		

Методи вивчення: спостереження, інтерв'ювання, психологічне діагностування. **Вимірювання** рівнів (міри) сформованості якісних ознак пропонуємо за рівнями та X-бальною шкалою:

- *високий* (ознака виявляється у повній мірі, спостерігається інтенсивний розвиток);
- *достатній* (ознака у цілому наявна, розвиток здійснюється відповідно до норми);

- *середній* (виявляється деяка нескоординованість розвитку окремих ознак, темпи розвитку відповідають нормі не за всіма ознаками);
- *низький* (спостерігається слабкий розвиток або відсутність ознаки, темпи розвитку не відповідають нормі).

Методики вивчення інтелектуальної сфери дошкільника

- ❖ *Діагностика розвитку елементів логічного й образного мислення, здатності до аналізу і синтезу*

Дитині дають папір із зображенням шести пар рукавиць у випадковому порядку і пропонують дібрати пару до кожної з рукавиць. Кількість ознак для порівняння – 4 (колір, розташування і розмір елементів візерунка, положення великого пальця).

- ❖ *«Вільна класифікація»*

У ході дослідження тестованому пропонується 16 карток із зображенням людей, речей, тварин і рослин. Завдання: згрупувати картки за властивостями.

- ❖ *Діагностика мовленнєвого розвитку дитини, свідомого сприйняття нею мови*

Дитині читають коротку розповідь, в якій є декілька нових, незнайомих їй слів. Потім пропонують цю розповідь переказати. Якість параметру, що досліджується, виявляється у випадку, коли дитина здатна включити в свій переказ вжиті нові слова.

- ❖ *Орієнтований тест Керна-Йирасека на визначення функціональної готовності дитини до шкільного навчання*

Його завдання: малювання чоловічої фігури, змальовування письмових літер і різних способів групування крапок. Тест перевіряє загальну здатність дитини до відтворення, ступінь сформованості психічного розвитку, рівня концентрації уваги.

- ❖ *Методики типу «Лабіринт», «Знайди відмінності» на діагностування стійкості, концентрації, розподілу уваги.*

- ❖ *Вправи типу «Запам'ятай» (діагностика зорової та слухової пам'яті). Представляється слова та картинки, іграшки для запам'ятовування й відтворення.*

Методики дослідження соціально-психологічної сфери

- ❖ *Дослідження довільності спілкування дитини з дорослими*

Дитині пропонують на зіставлення зображення (предметів, явищ, людей чи тварин тощо) різних розмірів. У ході бесіди їй пропонують, наприклад, визначити більший (вищий, довший) предмет. При цьому слід звертати увагу на дії дитини: чи обговорює вона їх з дорослими, запитує чи коментує, просить допомоги тощо. Ці показники свідчать про прийняття

задачі як навчальної, сформованості ознаки довірливості у спілкуванні з дорослим.

❖ Вправа «*Вибір ролей у грі*» для дослідження бажаного соціального статусу серед однолітків.

Пропонується 5 видів сюжетно-рольових ігор з назвою ролей і установкою обрати в кожній з них собі роль, обґрунтувати, чому саме цю роль обирає дитина.

Види ігор: «Сім'я». Ролі – тато, мама, син, донька;

«Лікарня». Ролі – лікар, пацієнт (хворий);

«Магазин». Ролі – продавець, покупець;

«Дитячий садок». Ролі – вихователь, дитина;

«Корабель». Ролі – капітан, матрос.

Найкращий варіант вибору дитини – це поєднання головних і другорядних ролей (наприклад, лікар у грі "Лікарня" й матрос у грі "Корабель"). Така дитина успішно адаптується у колективі однолітків. Якщо вибір дитиною надається тільки головним ролям, це означає, що у дитини є потреба у визначенні реального соціального статусу в групі, спостерігаються лідерські задатки. Вибір другорядних ролей, в основному, свідчить про недостатню особистісну готовність дитини до навчання в школі.

➤ **Адаптація до навчання в школі II ступеня**

Початок навчання дітей в середній школі ознаменований адаптацією до нової системи навчання «вчителі-предметники», коли учні пристосовуються до нових способів взаємодії з дорослими та однолітками. Зміна соціального статусу, психофізіологічні особливості розвитку особистості учня в цей період можуть призвести до підвищення рівня шкільної тривожності, надмірної метушливості, розв'язності чи, навпаки, замкненості. Успішність навчання та легкість набуття нового соціального статусу учнем залежить, насамперед, від швидкості й легкості проходження адаптації до навчання в школі II ступеня, відповідності розвитку його психічних процесів віковим нормам.

Під "*адаптацією*" розуміємо пристосування людини до навколишнього середовища. Адаптація має 2 аспекти: біологічний та психологічний⁸. Нас цікавить саме психологічний, пов'язаний з пристосуванням дитини до зовнішніх (наприклад, перехід до іншої школи, класу) та внутрішніх (нові способи взаємодії з учителями, однокласниками) змін.

---

⁸ За матеріалами: Баранова Н.Н. Адаптация пятиклассников к новым условиям учебы [Электронный ресурс] / Н.Н.Баранова // Слово. Православный образовательный портал: Педагогика. – Режим доступа: <http://www.portal-slovo.ru/pedagogy/37952.php>

Критеріями успішної адаптації дитини до навчання в 5 класі є:

- успішне засвоєння нею програмного матеріалу;
- сформованість позитивної самооцінки, Я –концепції.
- соціальна (колективна) адаптивність;
- розвиток інтелектуально-пізнавальний здібностей, відповідно до норми.

Методи вивчення: спостереження та анкетування, психологічна діагностика, аналіз та зіставлення навчальних результатів. Їх оцінювання пропонується здійснювати за Х-бальною системою та якісними рівнями: високий, достатній, середній, низький.

Методика вивчення рівня самооцінювання школяра «Моя самооцінка»

Дослідження має на меті заохочення учнів до самооцінки власних особистісних якостей, самопізнання. Учням пропонується набір якостей особистості на окремому аркуші паперу. Після ознайомлення з ними пропонується скласти дві колонки по 10-15 слів у кожній. Перша колонка ("*Мій ідеал*") – це якості, які хотіли б мали учні. В другу вписуються ті якості, які характеризують *антиідеал*.

II етапом роботи є обрання учнями з обох колонок тих якостей і рис характеру, які притаманні їм самим, на їхню думку (*навіть якщо ступінь їх вираженості є незначним*).

Набір якостей особистості: охайність, безтурботність, вдумливість, сприйнятливість, заздрісність, сором'язливість, злопам'ятність, щирість, вишуканість, поміркованість, легковажність, повільність, мрійливість, мстивість, наполегливість, ніжність, невимушеність, нервовість, нерішучість, нестриманість, образливість, обережність, педантичність, підозрілість, принциповість, презирливість, розв'язність, рухливість, розсудливість, рішучість, стриманість, співчутливість, терпимість, боягузтво, завзятість, поступливість, чуйність, ентузіазм, кмітливість.

Інтерпретація результатів:

Результат обчислюємо за формулою: кількість *позитивних рис* окремої дитини діляться на загальну їх кількість у колонці "Мій ідеал". Результат, близький до нуля, свідчить про недооцінку і підвищену самокритичність дитини; близький до 0,5 – про адекватну її самооцінку й самокритичність; наближений до 1 – завищену самооцінку, переоцінку свої можливостей.

За таким же алгоритмом кількість виявлених дитиною негативних рис ділиться на загальну їх кількість у колонці антиідеалу.

Результат: близько 0 – завищена самооцінка; наближений до 0,5 – адекватна самооцінка; наближений до 1 – занижена самооцінка.

Тести на визначення пізнавальної сфери школяра

Пізнавальна сфера особистості – це система психічних процесів, яка забезпечує відображення, пізнання суб'єктом явищ об'єктивного світу. В кожному періоді психічного розвитку школяра відбуваються якісні зміни й розвиток психічних процесів, який дозволяє перейти на вищий рівень їхнього розвитку. Підлітковий період – це один із найбільш важливих етапів розвитку ключових пізнавальних процесів. Так, мислиннева діяльність молодшого підлітка характеризується поступовим переходом від конкретно-наочного до абстрактного мислення. Мислення поступово стає менш предметним і наочним. Дедалі більше розвивається мовлення, цілеспрямованість, активність і повнота сприймання оточуючого світу. Процес оволодіння у підлітковому віці більш складною системою знань впливає на розвиток мимовільної і довільної пам'яті. Особливо важливим у процесі навчання є розвиток уваги. Виявлення тенденцій і особливостей психічного розвитку дитини, дібрання правильних педагогічних технік і методик – важливий чинник успішності навчання школярів підліткового віку.

Рекомендаційні типи тестів діагностики психічних процесів:

- ❖ сприймання – тест *«Упізнай фігуру»*;
- ❖ увага – тести *«Простав значки»*, *«Вивчення довільності уваги»*;
- ❖ пам'ять – тести *«Пам'ять на образи»*, *«Пам'ять на числа»*;
- ❖ мислення – тест *«Виділення істотних ознак»*;
- ❖ уява – тест *«Друдли»*.

➤ **Готовність учнів до навчання в старшій школі**

Складність періоду адаптації учня до навчання в старшій школі полягає в тому, що від нього оточення вже вимагає певних соціальних визначень, зорієнтованості в напрямі подальшої професійної діяльності. На цьому етапі важливим для страшокласника є результат сформованості його самоорганізаційних здібностей, інформаціо-комунікативних здатностей, критичності мислення. Водночас, завданням школи є створення певних умов для правильного спрямування зусиль старшокласника, надання йому базової підготовки для подальшої життєдіяльності. Тому в ході організації моніторингу на цьому етапі слід розпочинати зі створення індивідуальних учнівських портфоліо. Саме ця інформацію, її порівняльний та послідовний аналіз дасть змогу цілеспрямовано впливати на подальший розвиток школяра у контексті навчання.

Портфоліо (*індивідуальна накопичувальна оцінка*) – це комплект документів, який складається з індивідуальних досягнень особи і є основою для визначення її освітнього рейтингу. Його складовими можуть

статі: фактичні дані про особу (ПП, дата народження; інформація про попередні періоди навчання та освітні результати; ключові дані психологічної діагностики та результати анкетування, що впливають на освітні результати; поточні освітні досягнення старшокласника).

В старшій школі перед учнями постають також завдання вибору майбутньої професії. Практичному психологові необхідно оцінити індивідуальні психічні особливості учнів з метою прогнозу успішного навчання та професійної діяльності, відповідно до тих вимог, які ставить професія.

У літературі виокремлюються⁹ такі **завдання** профорієнтації:

- прогноз успішності навчання та професійної діяльності учня;
- аналіз умов та особливостей діяльності, вимог професії до майбутніх професіоналів;
- розроблення організаційно-методичних основ професійного психологічного відбору;
- створення професіограм у різних сферах діяльності.

Таким чином, **критеріями якості** профорієнтаційної роботи в закладу освіти є:

- сформованість у школярів мотивації вибору професійної діяльності (виявляється в розумінні учнем подальшого напрямку освітньої підготовки, свідомому виборі напрямку навчання чи курсу за вибором для допрофільної/ профільної підготовки тощо);
- схильність учнів до вибору типу професії (її підтверджують діагностичні зрізи та анкетування);
- розвиток стильових ознак "побудови кар'єри", орієнтація на професійну діяльність (підтверджується результатами діагностики, а також активністю школяра у навчальній та позанавчальній діяльності за напрямом).

Профорієнтаційний етап дослідження – функція практичного психолога. Найкраще опитування проводити в декілька етапів, відводячи на кожну методику приблизно до 35 хвилин, оскільки в такий спосіб інформація сприйматиметься школярами без напруження, легко. Пропоновані у посібнику методики дозволяють проводити дослідження у груповій формі, для всього класу, у бланковій формі.

Комплексу кількісної та аналітичної інформації додається до учнівських портфоліо. За результатами декількох етапів дослідження практичний психолог може виділити ключові напрями індивідуально-групової профорієнтаційної роботи з учнями (над підвищенням рівня

---

⁹ Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навчальний посібник / М.С.Корольчук, В.М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – С.3-4.

самооцінки, розвитком самоорганізаційних здібностей, складанням професіограм /за напрямом Є.Клімова/ тощо).

Пропонуємо скористатися списком рекомендованого психодіагностичного інструментарію (розділ 3). Діагностичний пакет дає можливість комплексного вивчення професійних інтересів школярів і складається з таких методик: карта інтересів (за О.Голомштоком), «Мотиви вибору сфери трудової діяльності», «Диференційно-діагностичний опитувальник» (ДДО) Є.І. Клімова, анкета «Ким бути?».

➤ **Навчальний потенціал учнів школи I-II ступенів, результативність навчальних досягнень школярів**

Перевага моніторингу перед традиційними методами збору інформації полягає в оптимізації діяльності адміністрації освітнього закладу. Наприклад, практично в кожній школі проводять адміністративні контрольні роботи, за якими неможливо перевірити якість роботи педагога, виявити рівень навченості учнів, оцінити ступінь оволодіння учнями навчальними програмами. Часто такі роботи проводяться з метою демонстрації педагогам і учням, що їхня діяльність знаходиться на контролі в адміністрації. Контроль проводиться заради контролю, а не заради розвитку установи та підвищення якості освіти. Продуктивніше їх замінити на тести навченості, що можуть проводитись по завершенню вивчення теми чи розділу й можуть бути орієнтовані на виявлення залишкових знань. Періодичність збору інформації може змінюватися, а її корисність зростає, тому що таке тестування дає реальне уявлення про навчальний потенціал учнів і визначає напрям його підвищення.

Тестування як діагностична форма контролю за навчальними досягненнями передбачає зіставлення одержаних результатів з нормою, еталоном (освітні стандарти, програмні вимоги тощо), і виконує багато різноманітних функцій, які сприяють активізації навчального процесу (виявляє здатність учнів до виконання певних дій та операцій). Так, завдяки тестуванню можна встановити рівень досягнень окремого учня, класу, навчального закладу для здійснення цілеспрямованого керування процесом навчання та вивчення ефективності методів і способів навчання. Вдало підготовлене і організоване тестування має усі потенційні можливості для реалізації навчальної функції, тобто його проведення може сприяти вдосконаленню і закріпленню знань учнів. Повторення матеріалу напередодні тестування дає можливість перенести інформацію з короткочасної в довготривалу пам'ять, а відтак досягти результату навчання.

У ході моніторингу освітньої діяльності закладу освіти рекомендовано проводити:

а) діагностично-контрольні тестові зрізи в 1-9 класах за такими рівнями:

- рецептивно-продуктивний (активне сприймання навчального матеріалу, розрізнення та виокремлення його);
- репродуктивний (відтворення готового навчального матеріалу);
- репродуктивно-творчий чи конструктивно-творчий (здатність інтерпретувати інформацію, комбінувати її, створювати "проект" на основі вивченого, змінювати та конструювати);

б) зрізи за предметами навчального плану (тематичні чи підсумкові, на виявлення залишкових знань);

в) коригувальні зрізи за предметами навчального плану (вибірково, у разі виявлення проблем під час вхідного).

Важливим наслідком збору такої бази даних є її аналіз: зіставлення даних за класами, порівняння стартових – коригувальних – підсумкових зрізів, аналіз результатів навчального тестування за рівнями тощо.

Не менш важливим для адміністрації навчального закладу є моніторинг якості формування банку контрольного інструментарію, його валідності (відповідності змісту навчання) та надійності (об'єктивності, відповідності критеріям оцінювання). Адже діагностика навчальних можливостей і результатів школярів є об'єктивною лише за умов правильного компонування банку контрольно-діагностичних матеріалів.

➤ **Пізнавально-мотиваційна сфера старшокласника**

Її дослідження на цьому етапі (період юнацтва) носить вибірковий характер. З'ясування міри сформованості пізнавально-мотиваційної сфери старшокласника є важливим у ході здійснення практичним психологом індивідуально-групової корекційної роботи за окремим планом. Підґрунтям для нього є виявлення випадків навчальної неуспішності школяра, його соціальної конфліктності тощо. З цією метою пропонуємо модифікований варіант опитувальника «Вивчення самооцінювання мотивації схвалення» (за Д. Марлоу – Д. Крауном):

		Так	Не зовсім	Ні
1.	Я уважно читаю книжку, якщо вже починаю			
2.	Я не вагаюся, коли кому-небудь треба допомогти			
3.	Я завжди уважно ставлюся до свого зовнішнього вигляду			
4.	За столом удома та в їдальні поведжуся однаково			

5.	Особливого роздратування не відчуваю ні до кого			
6.	Був випадок, коли я покинув(ла) щось робити, тому що не був(ла) упевнений(а) у своїх силах			
7.	Іноді мені подобається обговорювати відсутніх (казати про них щось погане)			
8.	Я завжди уважно вислуховую співбесідника			
9.	Був випадок, коли я вигадав(ла) причину, щоб виправдатися			
10.	Були випадки, коли я використовував(ла) слабкості людей, їхні невдачі			
11.	Я завжди визнаю свої помилки			
12.	Іноді хочеться помститися іншим, відплатити тим же			
13.	Були випадки, коли я наполягав(ла) на своїй думці			
14.	У мене не виникає внутрішнього протесту, коли до мене звертаються за допомогою			
15.	Мене ніколи не засмучує те, що хтось має іншу точку зору, ніж моя			
16.	Перед довготривалою поїздкою я завжди довго розмірковую, що взяти з собою			
17.	Були випадки, коли я заздрив(ла) успіху інших			
18.	Іноді мене дратують люди, які звертаються до мене із запитаннями			
19.	Коли у людей неприємності, я іноді вважаю, що це виправдано			
20.	Я ніколи жартома не казав(ла) неприємних речей			

Ключ: «так» – відповіді на запитання 1, 2, 3, 4, 5, 8, 11, 14, 15, 16, 20.

«Ні» – відповіді на запитання 6, 7, 9, 10, 12, 13, 17, 18, 19.

Інтерпретація даних:

Підраховуються збіги з ключем. Кожен збіг – 1 бал. Чим вищий підсумковий показник збігів, тим вищою є мотивація схвалення. Це означає, що учень цілком готовий презентувати себе іншим і його поведінка відповідає соціальним нормам. Низькі показники можуть свідчити як про неприйняття традиційних норм, так і про надмірну вимогливість дитини до себе.

➤ Психологічна комфортність навчання

Як відомо, важливим чинником навчальної успішності є позитивно сприятливий клімат у колективі, закладі освіти. З метою з'ясування міри комфортності суб'єктів навчально-виховного процесу рекомендується проводити різні форми анкетування чи опитування школярів протягом навчального року. Така анкета має не меті вивчити:

- загальне ставлення вихованця до закладу освіти, педагогічного колективу та учнів у ньому;
  - міру комфортності дитини у процесі навчання, характер навчального впливу на неї;
  - рівень практикозорієнтованості навчання чи міру задоволеності учнів процесом викладання окремих курсів (для прикладу, профільних) тощо.
- Формування зразків таких опитувальників може відбуватися відповідно до поданого зразка:

❖ *Методика вивчення задоволеності учнів шкільним життям* (за О.О. Андрєєвим)

Мета: визначити ступінь задоволеності учнів шкільним життям.

Процедура проведення. Учням пропонується прочитати твердження й оцінити ступінь згоди з їх змістом. Бали виставляються відповідно до шкали (4 – цілком згодний; 3 – скоріше згодний; 2 – важко сказати; 1 – скоріше не згодний; 0 – не згодний.). Для учнів 4 класу анкета може бути спрощена: з відповіддю «так», «ні», «не знаю».

Клас _____ ПІБ _____.

№ з/п	Твердження	Бали, відповіді
1	Я йду до школи з радістю	
2	У школі в мене зазвичай гарний настрій	
3	У нашому класі добрий класний керівник	
4	До наших шкільних учителів можна звернутися за порадою й допомогою у важкій життєвій ситуації	
5	У мене є улюблений вчитель	
6	У класі я можу завжди вільно висловити свою думку	
7	Я вважаю, що в нашій школі створені всі умови для розвитку моїх здібностей	
8	У мене є улюблені шкільні предмети	
9	Я вважаю, що школа по-справжньому готує мене до самостійного життя	
10	На літніх канікулах я нудьгую за школою	

Підраховується сума балів за всіма питаннями і ділиться на 10 (загальна кількість відповідей):

3 і > балів - високий ступінь задоволеності;
2-3 балів – середній ступінь;
менше 2 балів – низький ступінь задоволеності шкільним життям.

II розділ. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ моніторингу

2.1. Робота з педагогічним колективом

У педагогіці існує багато методик оцінки роботи вчителя. В основі будь-якої з них лежать три головних напрями: кваліфікація, професіоналізм, продуктивність (результативність)¹⁰. Саме ці показники використовуються при атестації педагогічних кадрів.

Серед критеріїв якості професійної діяльності вчителя, педагогічного колективу в цілому можуть бути такі:

- 1) Позитивна динаміка навчальних досягнень учнів за останні три роки.
- 2) Позитивні результати позаурочної діяльності учнів із навчальних предметів.
- 3) Позитивні результати діяльності вчителя з виконання функцій класного керівника.
- 4) Використання сучасних освітніх технологій, у тому числі інформаційно-комунікаційних, у процесі навчання предметів та у виховній роботі.
- 5) Узагальнення та поширення власного педагогічного досвіду на міському й регіональному рівні (майстер-класи, семінари, конференції, «круглі столи» й ін.).
- 6) Підвищення кваліфікації та здійснення самоосвітньої діяльності.
- 7) Участь педагога в міських, регіональних, федеральних професійних конкурсах, інших ініціативах тощо.

Зупинимося на окремих із них. Так, *позитивна динаміка навчальних досягнень учнів* передбачає:

- оцінку рівня навченості та якості навчальних досягнень у ході освоєння сучасних освітніх програм;
- виконання учнями творчих робіт із предмета (проекти, дослідження);

---

¹⁰ За матеріалами статті: О. Нурбекьян. Як оцінити роботу вчителя [Електронний ресурс] / О.Нурбекьян // Освіта-UA/ – Режим доступу: <http://osvita-ua.net/school/manage/3728>

- підготовку призерів предметних олімпіад школярів.

Можлива участь школярів в інших інтелектуальних конкурсах, турнірах, колоквіумах.

Позитивні результати позаурочної діяльності учнів із навчальних предметів оцінюються показниками участі школярів у роботі позанавчального та варіативного змісту. Учитель має використовувати всі можливості для забезпечення самореалізації учнів, мотивованих на досягнення високих навчальних результатів. Прикладом такої участі можуть бути предметні та міжпредметні гуртки, секції, клуби КВК тощо. Навчальними планами школи також передбачене проведення спецкурсів допрофільної та профільної підготовки в 9-11-х класах.

Позаурочна предметна діяльність містить у собі участь у науково-практичних конференціях, семінарах, форумах різного рівня. На шкільному рівні така участь може бути представлена заходами, проведеними в рамках шкільного методичного об'єднання (предметні тижні, літературні вечори тощо).

Творчі проекти учнів можна також успішно представляти на фестивалі дослідницьких і творчих робіт учнів «Портфоліо».

Для оцінювання *позитивних результатів діяльності вчителя з виконання функцій класного керівника* передбачено аналіз таких показників:

- Діяльність органів самоврядування учнів у класі, підтримка дитячих об'єднань.
- Частка учнів від загальної кількості у класі, які скоїли правопорушення та злочини.
- Частка учнів, які одержали дипломи та призи за представлення колективу в конкурсах художньої самодіяльності.
- Частка учнів класу, які одержали дипломи та призи за перемоги у спортивних змаганнях.
- Організація роботи з учнями в канікулярний час.
- Участь учнів у вирішенні проблем "екології закладу освіти" (в акціях з озеленення, прибирання території школи тощо).
- Частка родин, яка постійно бере участь у житті класного колективу, від загальної кількості родин класу.

Для сучасного педагога є важливою здатність до *використання сучасних освітніх технологій*, у тому числі інформаційно-комунікаційних, у процесі навчання предметів та у виховній роботі. Одні реалізують сучасні освітні технології на рівні методичних прийомів і педагогічних технологій, інші – на рівні цілісних інноваційних проектів. Сьогодні вчитель, володіючи інформаційно-комунікаційними технологіями, може залучити до організації освітнього процесу різноманітні програмні засоби Microsoft Office (Word, Front Page, Power

Point, Excel, Corel Draw, PhotoShop). Оснащення навчального процесу комп'ютерними програмами підвищує творчу активність учителів та учнів.

Окрім того, велика увага приділяється *узагальненню та поширенню власного педагогічного досвіду* (участь у майстер-класах, виступи на семінарах, фестивалях, «круглих столах», наявність опублікованих робіт). Зазначений критерій передбачає проведення вчителями відкритих занять, узагальнення досвіду роботи шляхом участі в шкільних, місцевих чи регіональних професійних заходах, публікування власного доробку.

Запропоновані критерії оцінки роботи вчителя в комплексі відображають його рівень кваліфікації, професіоналізму, результативності. Разом із тим необхідно пам'ятати про важливість мотивації професійної діяльності вчителя, знаходження можливостей для стимулювання його творчих ініціатив і результатів, підвищення його самооцінки.

ПРАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Анкета на вивчення науково-методичних запитів педагога*

Будь ласка, позначте вибрані відповіді значком "✓" або заповніть пропуски

1. Зазначте, хто Вам надає науково-методичну допомогу на рівні:

а) закладу освіти _____

б) міста _____

в) області _____

Ключові слова: *заступник директора, директор, працівник методичного кабінету, провідний спеціаліст ІППО, керівник шкільного методичного об'єднання, вчитель-майстер тощо.*

2. До кого звертаєтесь у разі виникнення проблем?

_____ Насамперед, до: колеги, заступника директора, керівника методичного об'єднання, директора закладу освіти, працівника МК, провідного спеціаліста інституту післядипломної освіти чи _____ *(необхідне підкреслити)*

---

* Подібне опитування (в анонімній формі) бажано проводити щорічно (двічі на рік) й відслідковувати тенденції в зміні педагогічної думки. Аналіз анкетування відбувається у % показниках, методом ранжування даних (від важливого до незначного), в описовій формі. Ілюстративність здійсненого аналізу бажано підтвердити наочно (діаграмами, схемами).

____ У першу чергу, до самої(го) себе: аналізую наукову та довідкову літературу, зразки власної педагогічної діяльності чи діяльності своїх колег, _____ (необхідне підкреслити)

3. Які засоби організації методичної роботи у навчальному закладі реально впливають на вдосконалення Вашої професійної діяльності?

____ Засідання методичного об'єднання

____ Педагогічна рада

____ Інструктування щодо виконання єдиних вимог оформлення документації

____ Предметні тижні

____ Взаємовідвідування та аналіз занять

____ Науково-методичні заходи з інноваційної проблеми

____ Психолого-педагогічний консиліум

____ Методичні поради щодо роботи з батьками

____ Народи щодо організації виховної роботи

Інше _____

4. Опишіть кращі методичні розробки з практики відвідування відкритих занять учителів нашого закладу, які варто взяти на замітку

Інтерпретація результатів анкетування:

- 1,3 запитання виявляють міру науково-методичної та практичної підтримки професійної діяльності вчителя, а також визначають ефективність засобів організації методичної роботи в закладі освіти.
- 2 запитання спрямоване на вивчення характерних ознак професійної самоосвіти вчителя (самоосвіта як самозаглиблення чи взаємоспілкування), ступеня його професійної активності.
- 4 завдання виявляє здатність педагога до професійної рефлексії.

Методика визначення рівня професійної компетентності вчителя

Оцінювання професійної діяльності вчителя пропонуємо здійснювати з урахуванням 10-бальної шкали. Відповідний бал за кожен показник якості просимо обводити кружечком.

I. Педагогічна діяльність

Ставить задачі комплексного характеру (навчальні, розвивальні й виховні)	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Ставить і реалізує головним чином навчальні задачі
--	-----------------------	--

Педагогічна техніка педагога вміщує набір різних методик	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Використовує одноманітні методичні рішення
Прагне і вміє аналізувати свій досвід	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Ухиляється від самоаналізу за будь-яких обставин

II. Педагогічне спілкування

Спеціально працює над вирішенням комунікативних задач	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Задачі спілкування в ході уроку не планує, покладаючись на ситуацію, що виникає стихійно
Створює в класі атмосферу довіри, психологічної безпеки; діти відкриті для спілкування і обміну досвідом	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Використовуються авторитарні методи педагогічної взаємодії; діти напружені
Виходить з цінності особистості кожного учня, поважає їх гідність, орієнтований на підтримку та індивідуальний розвиток учня	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Учні сприймаються як об'єкт, засіб, перешкода. Вчитель орієнтований на формальність оцінювання досягнень учнів

III. Особистісні якості

Має стійку професійно-педагогічну спрямованість	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Вважає, що вибір професії є випадковим і тимчасовим
Має позитивну «Я-концепцію», спокійний і впевнений	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Невпевнений у собі, тривожний, недовірливий
Працює творчо, застосовує оригінальні методи і прийоми навчання, схильний до апробування інноваційних проєктів	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Працює за готовими методичними розробками, не відходить від стандартів і зразків

IV. Освітні цілі

Ставить задачі формування у школярів здатності вчитися у подальшому, заохочує їх використовувати здобуті знання на практиці, стимулює учнівський самоконтроль	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Задачі розвитку школярів, уміння вчитися не ставляться, знання даються в готовому вигляді, реалізується репродуктивна діяльність учнів
---	-----------------------	--

Розвиває в учнів саморегулятивні здібності та ініціативність	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Самостійність, ініціатива учнів не стимулюється
Прагне намітити для окремих дітей індивідуальні програми навчання	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Індивідуальний і диференціальний підхід відсутній

V. Психологічний аспект діяльності

Здатен сприйняти думку учня, розглянути проблему з позиції школяра	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Не може поставити себе на місце учня, нездатний до емпатії
Відверто і щиро виражає свої думки у ситуації спілкування з учнями	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Тримається за роль вчителя, орієнтований на формально-ділові відносини і підтримку свого авторитету
Динамічний і гнучкий в спілкуванні, легко фіксує і вирішує проблеми	10,9,8,7,6,5,4, 3,2,1	Не гнучкий, не помічає виникаючих конфліктів, не здібний до їх конструктивного вирішення

Інтерпретація результатів:

Оцінювання здійснюється в межах 15-150 балів за такими рівнями професійної компетентності: 15-45 балів - неприпустимий рівень; 45-75 балів - критичний рівень; 75-120 балів - середній рівень; 120-135 балів - високий рівень; 135-150 балів - рівень "вчителя-майстра".

Методика оцінювання здатності вчителя до педагогічного спілкування¹¹

Пропонуємо оцінити такі вміння і здатності педагога за 10-бальною шкалою, де 1 бал означає відсутність їх, 5 балів – виявлення певною мірою, не в усіх випадках, 10 балів – виявлення вмінь повною мірою.

¹¹ *Використана література:* Макаровская И. В. Коммуникативная компетентность и представления учителя о себе: дис. ... канд. психол. н./ И.В. Макаровская – СПб., 2003. – 196 с.; Макаровская. И.В. Психолого-педагогическая практика будущего учителя : учеб.- метод. пособие / И. В. Макаровская, И. Ш. Сафаров, Н. В. Юдин, О. Ю. Юдина; Федерал. агентство по образованию, ГОУВПО "КГПУ". – 3-е изд., перераб. и доп. – Петрозаводск : Изд-во КГПУ, 2008. – 104 с.

1. Виявляє доброзичливість у спілкуванні з усіма вихованцями закладу.
2. Відчуває зміни в настрої учнівського колективу, здатний керувати ним.
3. Має ораторські здібності, чітке й виразне мовлення.
4. Вміє створити умови для волевиявлення школярів, висловлення власної позиції учня, у тому числі – критичної думки.
5. Здатен (на) володіти своїм настроєм.
6. Може домовитися, за потреби, з кожним з вихованців.
7. Вміє гармонійно поєднати жести, міміку, інтонацію зі змістом висловлювання.
8. Здатен (на) поставити себе на місце учня, поглянути на проблему його очима.
9. Вміє зрозуміло для школярів викласти навчальний матеріал, зацікавити ним.
10. Вміє вести дискусію на занятті, створити зв'язок між висловлюваннями дискутуючих, робити узагальнення. Здатний до нешаблонних дій, уміє працювати в нестандартних умовах.
11. Вміє відкрито висловлювати власну позицію, не принижуючи при цьому гідність учня.
12. Визнає і бачить досягнення кожного, об'єктивно оцінює, в тому числі – й досягнення найслабшого учня.

ППП, посада експерта:

Інтерпретація результатів:

Завдання 2,5,9,12 розкривають наявність **рефлексивно-перцептивних** умінь педагога, пов'язаних зі здатністю його сприймати учнівський колектив, налагоджувати з ним контакт, здійснювати інтеракцію (взаємодію).

Здатність педагога **до саморозкриття**, його вміння володіти аудиторією, ораторські здібності виявляють завдання 3, 6, 7 та 11.

Забезпечують **діалогічний підхід** до роботи з учнями уміння, схарактеризовані в завданнях 1, 4, 8 та 10.

Методика самоаналізу професійної діяльності педагога „Шляхи розвитку”¹²

Пропонуємо Вам низку тверджень, поряд із якими просимо виставити значок згоди "+" чи незгоди "-"

---

¹² Ця та наступна методики успішно апробувалися в ЗОШ І-ІІІ ст.№16 м. Білої Церкви (з досвіду роботи практичного психолога Т.Проскури)

1. Я систематично поновлюю свої професійні знання і вміння.
2. Вважаю, що в мене немає потреби в чомусь змінюватись.
3. Я впевнений (а) у своїх силах і професійних можливостях.
4. Я вірю, що все заплановане здійсниться.
5. У мене немає бажання здійснювати рефлексію своєї педагогічної діяльності.
6. У своїй практичній діяльності частіше керуюся інтуїцією, аніж правилами.
7. Я цікавлюся інноваційними процесами в освіті, часто маю бажання їх апробувати на практиці.
8. Я здатний (а) бути критичним до себе, в разі необхідності – навіть примусити себе змінити свої професійні погляди.
9. Мої професійні невдачі частіше пов'язані з невмінням організувати свою діяльність.
10. Для мене особисто важливою є думка колег, учнів про мою діяльність.
11. Бажаю, щоб питаннями мого професійного вдосконалення займалися ті, кому слід (методисти, адміністрація, викладачі ІІІПО тощо).
12. У будь-якій справі не боюся невдач і помилок.
13. Мої професійні якості та вміння повністю відповідають вимогам професії.
14. Обставини сильніші за мене, навіть якщо я дуже бажаю щось змінити.

Ключ до обробки результатів:

1. +	4. +	7. +	10. +	13. –
2. –	5. –	8. +	11. –	14. –
3. +	6. –	9. +	12. +	

Інтерпретація результатів:

Твердження 2, 5, 6, 11, 13, 14 характеризують такі ознаки професійної особистості, як зверхність, пасивність, небажання змін та вдосконалення, відсутність рефлексивних навичок тощо. У комплексі ці якості можуть свідчити про явище "професійного виснаження" чи "самовигорання". Твердження 1, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12 свідчать про високий рівень професійної активності педагога, його мобільність, наявність творчої ініціативи, здатність до самоосвіти.

Для визначення **міри готовності педагога пізнати себе як професійну особистість** пропонуємо підрахувати кількість збігів у Ваших відповідях з поданим ключем за твердженнями 1, 2, 5, 7, 9, 10, 13. Кожен збір – 1 бал. Максимальне значення показника – 7 балів.

Так само визначається **міра готовності педагога до самовдосконалення**. Підраховуємо кількість збігів за твердженнями 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14. Максимальне значення показника – також 7 балів.

Далі за результатами самотесту "Шляхи розвитку" пропонуємо зробити відповідні позначки у таблиці (рис.1):

<p align="center">Область А</p> <p align="center"><i>"Могла б (міг би), але не бажаю змінюватися".</i></p> <p align="center">Ви маєте великі можливості до саморозвитку, вони більші за ваші бажання</p> <p align="center">● ● ● ● ●</p>	<p align="center">Область Б</p> <p align="center"><i>"Хочу знати себе і здатен (здатна) професійно вдосконалюватись"</i></p> <p align="center">● ● ● ● ● ● ● ●</p> <p align="center">● ● ● ● ● ● ● ●</p> <p align="center">● ● ● ● ● ● ● ●</p>
<p align="center">Область В</p> <p align="center"><i>"Не хочу знати себе і не хочу вдосконалюватись. Мотивація відсутня"</i></p> <p align="center">● ●</p> <p align="center">● ● ● ● ●</p>	<p align="center">Область Г</p> <p align="center"><i>"Хочу знати себе, але змінити себе не можу"</i></p> <p align="center">● ● ● ●</p> <p align="center">● ● ● ● ● ●</p>

Рис.1. Графік розподілу індивідуальних показників за методикою "Шляхи розвитку"

2.2. Робота з учнями

ПРАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Методики вивчення рівня адаптації учнів до навчання в школі II ступеня

Оберіть, будь ласка, у нашому класі: (не більше 5 чоловік у кожну з груп)

групу «лідери класу» –

групу «активні учасники життя класу» –

групу «з ким би я товаришував (ла) б» –

групу «з ким би не хотів (ла) б товаришувати» –

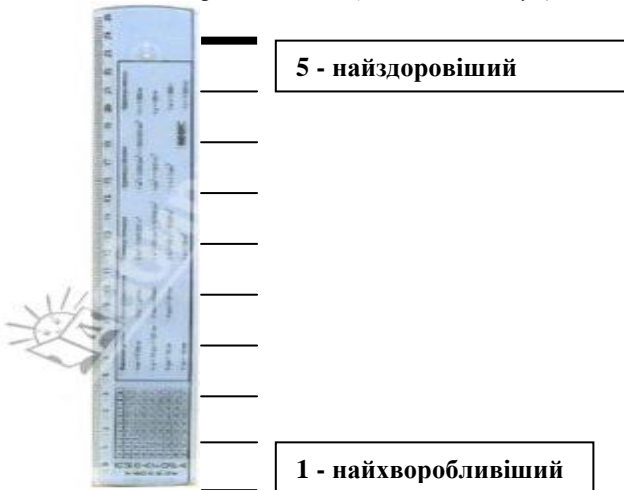
Інтерпретація результатів:

Дослідження проводиться в групі учнів 5 класу. Кожен працює зі своїм бланком опитувальника. Ця методика дозволить отримати інформацію про міру адаптованості учня до учнівського колективу, водночас схарактеризувати стосунки учнів у колективі, ступінь їх психологічної комфортності. Методом ранжування даних можна з'ясувати наявність "лідерів" і "аутсайдерів" колективу.

Уяви, що на цій лінійці розподілилися між собою всі люди світу в порядку підвищення їхнього стану здоров'я: внизу лінійки – самі хворобливі, зверху – найздоровіші (що ніколи не хворіють). Як ти гадаєш, де твоє місце серед них?"

Зроби на лінійці там позначку («X» чи «V»).

Інтерпретація результатів:

Дослідження проводиться в групі учнів, кожен з яких працює зі своїм бланком опитувальника. Дана методика є модифікацією існуючих у практичній психології тестів самоідентифікації для учнів 5 класу. Вибір тестованим максимально відділених позицій "1" і "5" трактується як "непевненість у собі" чи "виявлення егоцентричної позиції" особистості. У такий спосіб керівник досліджуваної групи учасників виявляє міру самоідентифікації особистості підлітка.

Методика вивчення навчальної мотивації школярів

Для учнів основної школи. Методика розроблена Н.Ц.Бадмаєвою на основі методики вивчення мотиваційної сфери осіб, що вчаться, М.В.Матюхіної, з урахуванням виявлених Н.Ц.Бадмаєвою додаткових мотивів навчання (комунікативного і мотиву творчої самореалізації)¹³. Цю методику було адаптовано, стандартизовано й апробовано. Результати її використання показують достатню надійність і змістовну валідність.

Інструкція до тесту:

Дослідження проводиться в три етапи. *Перший етап.* Випробовуваним дають картки, на кожній з яких написано певне твердження. Випробовуваному пропонується обрати всі картки з мотивами, які є значущими для навчання. *Другий етап.* Зі всіх карток відбираються 7, в яких написані, на думку випробовуваного, особливо важливі думки. *Третій етап.* Зі всіх карток треба відібрати тільки 3, в яких написані особливо важливі судження для самої випробовуваної особи.

Тестовий матеріал (пропоновані судження):

1. Усвідомлюю, що учень має добре вчитися.
2. Прагну швидко і точно виконувати вимоги вчителя.
3. Хочу закінчити школу і продовжити навчання.
4. Хочу бути культурною і розвиненою людиною.
5. Хочу мати високі навчальні досягнення.
6. Хочу отримувати схвальні відгуки вчителів і батьків.
7. Хочу, щоб товариші були завжди хорошої думки про мене.
8. Хочу, щоб у класі в мене було багато друзів.
9. Прагну бути кращим учнем в класі.
10. Хочу, щоб мої відповіді на уроках були завжди найкращими.

---

¹³ Методика для диагностики учебной мотивации школьников (методика М.В.Матюхиной в модификации Н.Ц.Бадмаевой) / Бадмаева Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: монография. – Улан-Удэ, 2004, С.149-150.

11. Хочу, щоб не лаяли батьки і вчителі.
12. Не хочу отримувати низькі бали.
13. Люблю дізнаватися нове.
14. Мені подобається, коли вчитель розповідає щось цікаве.
15. Отримую задоволення від вивчення нового матеріалу.
16. Подобається досліджувати і пізнавати нове.
17. Прагну збільшити коло спілкування.
18. Люблю обговорювати нове й обмінюватися думками.
19. Хочу бути оригінальним і неповторним.
20. Прагну внести щось нове у процес навчання.
21. Хочу здійснити якесь відкриття чи винахід.
22. Прагну бути корисним для оточуючих.

Ключ до тесту:

Перелік мотивів	Номери суджень
відповідальності та обов'язку	1-2
самовизначення й самовдосконалення	3-4
благополуччя й успішності	5-6
аффіліації (потреби в спілкуванні, емоційному контакті)	7-8
престижу	9-10
уникнення невдач	11-12
навчально-пізнавальні як зміст навчання	13-14
навчально-пізнавальні як процес навчання	15-16
комунікативні	17-18
творчої самореалізації	19-20
досягання успіху	21-22

Інтерпретація результатів:

Тест дає виняткову можливість описати характер мотивацій навчання в групі учнів, відповідно – цілеспрямовано впливати на розвиток мотивацій навчання. Методика є простою для використання її як практичним психологом, так і класним керівником. При обробленні відповідей респондентів ураховуються тільки випадки співпадання, коли на двох-трьох етапах дослідження респондент обирає однакові судження, в іншому разі випадковий вибір судження не враховується.

**АНКЕТА на визначення шкільної успішності та мотивації
навчання учня**

(для вчителя-предметника)

1. Ступінь працездатності на уроці:

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 (окресліть потрібну цифру).

2. Увага на уроці:

- а) стабільно висока;
- б) змінно висока;
- в) часто дитина відволікається;
- г) не може сконцентрувати увагу.

3. Завдання на уроці виконує:

- а) у повному обсязі;
- б) за бажанням;
- в) коли завдання цікаві;
- г) коли завдання зрозумілі;
- д) коли завдання легкі;
- е) коли завдання оригінальні і вимагають творчого підходу;
- є) частково;
- ж) зрідка.

4. Уважно слухає пояснення вчителя:

- а) так, завжди;
- б) не системно;
- в) майже ні, ні.

5. Ставиться до предмета, що вивчається, з цікавістю (*так, ні*).

6. Ставить цікаві питання (*так, ні*).

7. У письмових і усних відповідях висловлює оригінальні думки (*так, ні*).

8. Із задоволенням виконує творчі завдання (*так, ні*).

9. Відвідує предметний факультатив (*так, ні*).

10. Розуміє предмет:

- а) глибоко;
- б) поверхнево;
- в) частково, окремі розділи;
- г) слабо.

11. У груповій діяльності грає роль:

- а) лідера;
- б) пасивного учасника;
- в) активного учасника обговорень.

12. Із задоволенням:

- а) відповідає біля дошки;
- б) виконує творчі роботи;
- в) виконує письмові завдання.

13. Вважає, що знає предмет:

- а) глибоко;
- б) у цілому, здебільшого;
- в) недостатньо.

14. Подобається отримувати високі оцінки (*так, ні*).

15. Переживає, якщо вчитель незадоволений шкільними успіхами (*так, ні*).
16. Не потребує спеціальної допомоги вчителя, оскільки встигає за темпом вивчення матеріалу (*так, ні*).
17. Може виконати завдання:
- а) будь-якої складності;
  - б) в міру складні;
  - в) середній складності;
  - г) прості.
18. Любить вирішувати навчальні проблеми і ситуації:
- а) самостійно;
  - б) за допомогою батьків;
  - в) за допомогою вчителя;
  - г) спільно з класним колективом.
19. Поведінка на уроках:
- а) дисциплінований, зібраний, позитивно налаштований на навчання;
  - б) у міру дисциплінований, з окремим фактами порушення поведінки;
  - в) учневі приносить задоволення створювати критичну ситуацію на уроці; поводить зухвало, брутально з учителем;
  - г) нестабільна, залежна від емоційно-психологічного стану, схильність до крайнощів.
20. Із задоволенням допомагає вчителю як асистент, помічник (*так, ні*).
21. Любить радитися з вчителем з різних життєвих і проблемних питань (*так, ні*).

Інтерпретація даних:

Особливість пропонованого тесту полягає в тому, що організатором діагностування є адміністрація закладу освіти, практичний психолог, його учасником (тим, що відповідає за запитання) є вчитель-предметник, а "об'єктом спостереження" є учень, його навчальна діяльність. Тест дозволить з'ясувати чинники шкільної успішності учня та мотиви вивчення певного навчального предмета.

Завдання 5-9, 14-16, 20-21 оцінюються за в 2 або 0 балів (так, ні). У випадку часткового виявлення ознаки ставиться 1 бал. Загальний бал виводиться шляхом знаходження середнього арифметичного з пропонуваніх 10 завдань. Показник, що аналізується: **зовнішні прояви шкільної успішності** учня («2 – наявні повністю – частково – відсутні – 1»). **Здатність до самоорганізації, зовнішні прояви мотивації навчання** – завдання 1. Показник оцінюється за шкалою від 0 до 10. У разі неоднозначності характеру навчально-пізнавальної діяльності школяра може бути визначений інтервал «від – до»;

Завдання 2-4, 10-13, 17-19 є множинного вибору, тому вчителю необхідно обрати найбільш вдалий варіант. У завданнях 3,12,18 можливо

обрати декілька варіантів відповідей, що допоможе проаналізувати ознаку більш детально. Показники, що аналізуються: характер **навчально-пізнавальної діяльності** школяра та чинники **вмотивованості** навчання.

Анкета для визначення ставлення школяра до навчання і закладу освіти¹⁴

Навчальний заклад _____

Клас _____

1. Ви задоволені тим, що навчаєтесь у цьому навчальному закладі?

- а) так;
- б) мабуть, так;
- в) скоріше ні, ніж так;
- г) ні.

2. Ваше ставлення до:

	Позитивне	Негативне	Важко визначитися
Класного керівника Учителів-предметників Адміністрації закладу освіти Програми навчання Методів викладання Оцінювання знань учителями Організації роботи школи (режим, розклад занять тощо) Класного колективу Процесу навчання в цілому			

3. Оцініть за 5-бальною системою характер взаємостосунків між учнями у Вашому класі:

Характер взаємостосунків:	1	2	3	4	5
Взаємодопомога					
Доброзичливість					
Інтерес до знань					
Культура спілкування					
Організованість					
Змагальність					

¹⁴ За матеріалами: Єрмола А.М. Технологія моніторингу якості освіти: навчально-методичний посібник / А.М.Єрмола. – К. : Курсор, 2008. – С.93-95

Єдність життєвих інтересів					
----------------------------	--	--	--	--	--

4. Наскільки часто і з яких причин у вашому класі виникають конфлікти (позначте "+")?

	Часто	Зрідка	Не виникають
Порушення поведінки однокласників			
Неетичність вчителя по відношенню до учнів класу			
Несправедлива оцінка знань учнів			
Небажання вчитися			
Розбіжність поглядів у колективі			
Інше			

5. Що Вам подобається в житті вашого навчального закладу? (зазначте головне)

_____

6. Що Вам не подобається в житті вашого навчального закладу? (зазначте головне)

_____

7. Чи хотіли б Ви навчатися в іншому навчальному закладі, класі?

	Так	Ні	Важко відповісти
Навчальному закладі			
Класі			

Тест шкільної тривожності (за Філіпсом)¹⁵

Поряд із завданням у комірці учнем виставляється знак "✓".

№ з/п	Запитання	так	ні
1	Чи важко тобі бути на одному рівні з іншими дітьми класу?		
2	Чи хвилюєшся ти, коли вчитель каже, що хоче перевірити, наскільки ти знаєш матеріал?		
3	Чи важко тобі працювати у класі так, як цього хоче		

¹⁵ Адаптація дитини до школи / уряд. : К. Максименко, О. Главник – К. : Мікрос-СВС, 2003. – С. 23-27.

	вчитель?		
4	Чи сняться тобі сни про те, що вчитель злий, бо ти не вивчив уроку?		
5	Чи буває, що хтось у класі б'є чи кривдить тебе?		
6	Чи бажаєш ти іноді, щоб учитель не поспішав із поясненням нового матеріалу?		
7	Чи сильно ти хвилюєшся, коли відповідаєш чи виконуєш завдання?		
8	Чи буває так, що тобі страшно висловлюватися на уроці, тому що ти можеш зробити помилку?		
9	Чи тремтять у тебе коліна, коли тебе викликають відповідати?		
10	Чи часто твої однокласники насміхаються з тебе, коли ви граєте в різні ігри?		
11	Чи буває так, що тобі ставлять нижчий бал, ніж ти сподівався?		
12?	Чи хвилює тебе питання, що тебе залишать на повторний рік навчання?		
13	Чи уникаєш ти ігор, де когось обирають, тому що тебе, як правило, не вибирають?		
14	Чи буває так, що ти весь здригаєшся, коли тебе викликають відповідати?		
15	Чи часто буває в тебе відчуття, що ніхто з твоїх однокласників не хоче роботи те, що хочеш ти?		
16	Чи сильно ти хвилюєшся перед тим, як почати виконувати завдання?		
17	Чи важко тобі одержувати такі бали, яких очікують від тебе батьки?		
18	Чи страшно тобі часом, що тобі стане погано у класі (ти захворієш)?		
19	Чи будуть однокласники насміхатися з тебе, якщо ти зробиш помилку під час відповіді?		
20	Чи схожий ти на своїх однокласників?		
21	Чи хвилюєшся ти, виконавши завдання, за правильність його виконання?		
22	Працюючи у класі, чи певен ти, що все добре запам'ятаєш?		
23	Чи сняться тобі сни, що ти у школі й не можеш правильно відповісти на запитання вчителя?		
24	Чи правда, що більшість дітей ставиться до тебе прихильно?		
25	Чи працюєш ти краще, якщо знаєш, що результати твоєї роботи порівнюватимуться з результатами роботи інших		

	дітей у класі?		
26	Чи часто ти мрієш, щоб менше хвилюватися, коли треба відповідати?		
27	Чи важко тобі сперечатися з іншими?		
28	Чи твоє серце сильно б'ється, коли вчитель каже, що збирається перевірити твою готовність до уроку?		
29	Коли ти одержуєш високий бал, чи думає хтось із твоїх друзів, що ти хочеш прислужитися?		
30	Чи гарно ти почуваєшся з тими однокласниками, до яких інші діти ставляться з особливою увагою?		
31	Чи буває так, що деякі діти у класі кажуть щось, що не подобається тобі?		
32	Як ти вважаєш, ті діти, що погано навчаються, втрачають повагу інших?		
33	Чи схоже на те, що більшість твоїх однокласників не звертає на тебе увагу?		
34	Чи часто тобі буває страшно здаватися дурнем?		
35	Чи подобається тобі, як до тебе ставляться вчителі?		
36	Чи допомагає твоя мати в організації вечорниць, як інші мами твоїх однокласників?		
37	Чи хвилює тебе те, що про тебе думають оточуючі?		
38	Чи сподіваєшся ти в майбутньому вчитися краще, ніж зараз?		
39	Чи вважаєш ти, що одягаєшся до школи так гарно, як і твої однокласники?		
40	Чи часто, відповідаючи на уроці, ти думаєш про те, що в цей час думають про тебе інші?		
41	Чи мають здібні учні якісь особливі права у класі, яких не мають інші діти?		
42	Чи бувають злими деякі з твоїх однокласників, коли ти робиш щось краще за них?		
43	Чи задоволений ти тим, як до тебе ставляться однокласники?		
44	Чи добре ти почуваєшся, коли залишаєшся наодинці з учителем?		
45	Чи сміються іноді однокласники з твоєї зовнішності та поведінки?		
46	Чи вважаєш ти, що турбуєшся за свої шкільні справи більше за інших дітей?		
47	Якщо ти не можеш відповісти на запитання, чи відчуваєш, що можеш заплакати?		
48	Чи в ліжку ввечері ти часом хвилюєшся про те, що відбувається завтра у школі?		

49	Коли працюєш над важким завданням, чи відчуваєш інколи, що зовсім не пам'ятаєш деякі речі, які добре знав раніше?		
50	Чи тремтить твоя рука, коли працюєш над завданням?		
51	Чи відчуваєш, що починаєш нервувати, коли вчитель говорить, що збирається дати класу завдання?		
52	Чи лякає тебе перевірка твоїх знань у школі?		
53	Коли вчитель каже, що збирається дати класу завдання, чи відчуваєш ти хвилювання, що не впорася з ним?		
54	Чи сняться тобі сни, що твої однокласники роблять щось, що не можеш зробити ти?		
55	Коли вчитель пояснює матеріал, чи здається тобі, що твої однокласники розуміють його краще, ніж ти?		
56	Чи хвилюєшся ти дорогою до школи, що вчитель може дати класу роботу для перевірки знань?		
57	Коли виконуєш завдання, чи відчуваєш ти, що робиш це погано?		
58	Чи тремтить твоя рука, коли вчитель доручає тобі виконати завдання на дошці перед усім класом?		

Ключ до тесту: 1. – 2. – 3. – 4. – 5. – 6. – 7. – 8. – 9. – 10. – 11. + 12. – 13. – 14. – 15. – 16. – 17. – 18. – 19. – 20. + 21. – 22. + 23. – 24. + 25. + 26. – 27. – 28. – 29. – 30. + 31. – 32. – 33. – 34. – 35. + 36. + 37. – 38. + 39. + 40. – 41. + 42. – 43. + 44. + 45. – 46. – 47. – 48. – 49. – 50. – 51. – 52. – 53. – 54. – 55. – 56. – 57. – 58. – .

Інтерпретація результатів:

При обробці результатів визначаються питання, відповіді на які не співпали з ключем. Наприклад, учень на «40» питання відповів «+ / так», а в ключі стоїть відповідь «ні». Відповіді, які не збігаються з ключем – це вияви тривоги. При обробці також підраховується:

- загальна кількість неспівпадань по тесту. Якщо їхня кількість перевищує 50% від загальної кількості, це свідчить про підвищений рівень тривожності, якщо більше 75% - високий рівень тривоги.

Число співпадань за кожним із чинників тривожності:

№ з/п	Чинники	Номер запитання
1.	загальна тривожність у школі	2, 3, 7, 12, 16, 21, 23, 26, 28, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58 $\Sigma = 22$
2.	переживання соціального стресу	5, 10, 15, 20, 24, 30, 33,

		36, 39, 42, 44
		$\Sigma = 11$
3.	страх самовираження	27, 31, 34, 37, 40, 45
		$\Sigma = 6$
4.	страх ситуації перевірки знань	2, 7, 12, 16, 21, 26
		$\Sigma = 6$
5.	страх невідповідності очікуванням оточуючих	3, 8, 13, 17, 22
		$\Sigma = 5$
6.	низька фізіологічна опірність стресу	9, 14, 18, 23, 28
		$\Sigma = 5$
7.	проблеми і страхи у стосунках із учителями	2, 6, 11, 32, 35, 41, 44, 47
		$\Sigma = 8$

Аналізується загальний внутрішній стан школяра, тобто виявляються "зони тривожності" учня.

2.3. Робота з батьками

ПРАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Анкета «Батьки – діти»

Важливим фактором, що впливає на соціальний розвиток особистості школяра, є стосунки учня з батьками в сім'ї. Діагностика сімейних стосунків може проводитися з батьками учнів за методикою А.Я. Варга та В.В. Століна 1 раз на рік¹⁶.

У ході діагностування батьки оцінюють своє ставлення до дитини і характер їхніх стосунків у сім'ї за 5 рівнями:

- **"прийняття – відчуження"**: відтворює інтегральне емоційне ставлення до дитини ("Повне сприйняття й розуміння");
- **"кооперація"**: виявляє соціально бажаний засіб батьківського ставлення ("Співробітництво та партнерські стосунки");
- **"симбіоз"**: відтворює рівень міжособистісної дистанції під час спілкування з дитиною ("Спілкування дорослого і дитини на дистанції");

¹⁶ За матеріалами: Єрмола А.М. Технологія моніторингу якості освіти: навчально-методичний посібник/ А.М.Єрмола. – К.: Курсор, 2008. – С. 92, 101-102

- *"авторитарна гіперболізація"*: відображає форму і напрям батьківського контролю за поведінкою дитини ("Контроль і підкореність");
- *"маленький невдаха"*: відтворює особливості сприйняття та розуміння дитини батьками ("Не приймаю його таким").

Шановні батьки !

На кожне твердження дайте відповідь «так» або «ні».

- I.**
1. Я завжди співчуваю своїй дитині.
  2. Вважаю своїм обов'язком знати все, що думає моя дитина.
  3. Я поважаю свою дитину.
  4. Мені здається, що поведінка моєї дитини відхилена від норми.
  5. Потрібно якнайдовше тримати дитину подалі від життєвих проблем, якщо вони її травмують.
  6. Я приязно ставлюсь до своєї дитини.
  7. Хороші батьки оберігають дитину від життєвих проблем.
  8. Моя дитина часто мене дратує.
  9. Я завжди намагаюся допомогти своїй дитині.
- II.**
1. Вважаю, що іноді занадто вимогливе ставлення до дитини приносить їй велику користь у майбутньому.
  2. Я відчуваю велике розчарування у вчинках своєї дитини.
  3. Моя дитина нічого не досягне в житті.
  4. Мені здається, що інші діти насміхаються з моєї дитини.
  5. Моя дитина часто робить такі вчинки, які викликають тільки зневагу.
  6. Для свого віку моя дитина трохи незріла.
  7. Моя дитина поводить себе погано на зло мені.
  8. Моя дитина вбирає все погане, як губка.
  9. Мою дитину навіть при великому бажанні важко навчати гарних манер.
- III.**
1. Дитину треба тримати в жорстких рамках, тоді з неї виросте порядна людина.
  2. Я люблю, коли друзі моєї дитини приходять до нас додому.
  3. Я беру участь у вихованні дитини.
  4. До моєї дитини «прилипає» все погане.
  5. Моя дитина не стане успішною в житті.
  6. Коли знайомі говорять про дітей, мені трохи соромно, що моя дитина не така розумна і кмітлива, як би мені хотілось.
  7. Я жалію свою дитину.
  8. Коли я порівнюю свою дитину з однолітками, вони здаються мені дорослішими і за поведінкою, і за судженнями.
  9. Я з задоволенням проводжу свій вільний час з дитиною.

IV. 1. Я часто шкодую, що моя дитина дорослішає, з ніжністю згадуючи її маленькою.

2. Я усвідомлюю, що часто вороже ставлюсь до дитини.

3. Я мрію, щоб моя дитина досягла в житті того, чого мені не вдалося.

4. Батьки повинні пристосовуватися до дитини, а не тільки вимагати цього від неї.

5. Я намагаюся виконати всі прохання дитини.

6. Вважаю, що при прийнятті сімейних рішень треба враховувати думку дитини.

7. Я завжди цікавлюсь життям своєї дитини.

8. У конфлікті з дитиною я часто можу визнати, що вона має рацію.

9. Діти рано починають усвідомлювати, що батьки можуть помилятися.

V. 1. Я завжди враховую думку дитини.

2. Я відчуваю до дитини дружні почуття.

3. Основна причина вередувань моєї дитини – егоїзм, упертість і лінь.

4. Неможливо добре відпочити, якщо проводити відпустку з дитиною.

5. Найголовніше, щоб у дитини було спокійне і безтурботне дитинство.

6. Інколи мені здається, що моя дитина не здатна ні на що добре.

7. Я поділяю захоплення моєї дитини.

8. Моя дитина може вивести з рівноваги кого завгодно.

9. Я розумію стан стурбованості.

VI. 1. Моя дитина часто дратує мене.

2. Виховання дитини – суцільне вигорання нервових клітин.

3. Суворі дисципліна у дитинстві розвиває сильний характер.

4. Я не довіряю своїй дитині.

5. За суворе виховання діти потім подякують.

6. Інколи мені здається, що ненавиджу свою дитину.

7. У моєї дитини більше недоліків, ніж досягнень.

8. У нас із дитиною є спільні інтереси.

9. Моя дитина не в змозі що-небудь зробити самостійно, а якщо і зробить, то обов'язково не так.

VII. 1. Моя дитина виросте непристосованою до життя.

2. Моя дитина подобається мені такою, яка вона є.

3. Я ретельно слідкую за станом здоров'я моєї дитини.

4. Часто захоплююся своєю дитиною.

5. Дитина не повинна мати секретів від батьків.

6. Я невисокої думки про здібності моєї дитини і не приховую це від неї.

7. Бажано, щоб дитина дружила з тими дітьми, які подобаються її батькам.

Сімейна анкета «Давайте познайомимось»¹⁷

Інформаційна картка

ПІБ учня, дата народження _____

ПІБ батька _____

ПІБ матері _____

Місце роботи, посада яку займає: батько _____

мати _____

Рівень освіти батьків:

Батько

- вища освіта
- неповна вища освіта
- середня-спеціальна освіта
- середня освіта

Мати

- вища освіта
- неповна вища освіта
- середня-спец. освіта
- середня освіта

Запитання анкети:

(заповнюються на окремому аркуші)

1. Як би Ви описали модель взаємостосунків, які склалися у Вашій сім'ї?
2. Які цілі виховної роботи з дитиною ви ставите в сім'ї? Хто більше займається вихованням дитини?
3. Які завдання у вихованні дитини має, на вашу думку, вирішувати школа?
4. Як ви уявляєте собі поняття «вихована дитина»?
5. Якими способами Ви реалізуєте своє уявлення про таку дитину?
6. Як ви уявляєте собі поняття "освічена дитина"?
7. Якими способами Ви реалізуєте своє уявлення про таку дитину?
8. У яких питаннях Ви вважаєте себе найбільш авторитетним для дитини?
9. В якій формі Ви готові взаємодіяти зі школою в питаннях навчання та виховання дитини?
10. Як Ви оцінюєте стан здоров'я дитини. На що рекомендуєте звернути увагу педагогам?

Інтерпретація даних:

¹⁷ За матеріалами освітнього сайту: Вчитель вчителю, учням та батькам // <http://teacher.at.ua/publ/17-1-0-386>

Анкету пропонує батькам для заповнення класний керівник. Вона містить у собі 2 блоки: 1 – інформаційна картка; 2 – власне анкета (цей блок може заповнюватися без зазначення ПІП респондента). Аналіз відповідей дозволяє педагогові отримати більше інформації про стан сімейно-родинних стосунків, характер виховання дитини в сім'ї, сформулювати загальні цілі батьків у вихованні дитини, рівень їхніх вимог до закладу освіти в питаннях навчання і виховання їхньої дитини. Зведений аналіз даних анкетування батьків учнів певної групи дозволить спланувати подальшу роботу з батьками під час проведення батьківських зборів та інших заходів.

Опитувальний аркуш для батьків «Ми і школа»

*Напишіть, будь ласка, відповіді на окремому аркуші в довільній формі.
Обміркуйте результат.*

I блок.

- 1) Чи з радістю ваша дитина йде до школи?
- 2) З яких предметів вчиться із задоволенням?
- 3) З яких предметів відчуває більше утруднень? Чому? Як вирішуєте це питання?
- 4) Скільки часу (приблизно) витрачає на підготовку до уроків?
- 5) Чи користуєтесь послугами репетитора, використовуєте додаткові ресурси (Інтернет-джерелами, підготовчі курси тощо)?

II блок.

- 1) Чи допомагає дитина Вам у хатній справі?
- 2) Чи є у Вашій сім'ї фіксований розподіл обов'язків по господарству між членами родини? Якщо так, то що входить в обов'язки дитини?
- 3) Чи допомагає молодшим у сім'ї?
- 4) Чим захоплюється Ваша дитина у вільний час?
- 5) Чим школа може допомогти Вам у підготовці дитини до життя?

III блок.

- 1) Чи знаходите Ви взаєморозуміння з класним керівником, вчителями?
- 2) Чи задовольняють вас батьківські збори?
- 3) Яку реальну допомогу ви надаєте школі у питаннях вихованні й навчання дитини?
- 4) Спробуйте (у межах доби) порахувати час, який витрачаєте на спілкування (будьте уважні – не перебування в одному приміщенні, а саме спілкування!) з дитиною у робочі дні/ вихідні та святкові дні.
- 5) Якої допомоги у налагодженні системи виховання дитини Ви очікуєте від педагогів, класного керівника?

Інтерпретація даних.

Запитання розподілено за блоками, насамперед, для проведення опитаними рефлексії та оцінювання відповідей. Так, запитання I блоку стосуються інформації про навчальні можливості дитини й поінформованість батьків щодо мотивації їхнього навчання. II блоку – аспектів ставлення дитини до праці в цілому й характеру її трудової діяльності, III блоку – міри налагодженості стосунків батьків з колективом школи, їхньої ролі у вирішенні питань освіти дитини.

За потреби, таке анкетування може проходити також анонімно: для класного керівника у зведеному вигляді інформація буде цінною для окреслення загальних тенденцій у ставленні сім'ї до проблем освіти дитини; для самих батьків – є поштовхом до самоаналізу та вдосконалення.

III розділ. ПРОФОРІЄНТАЦІЙНА РОБОТА В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ та моніторинг якості освіти

ПРАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Карта інтересів

(за О.Є. Голомштоком у модифікації Г.Резапкіної)¹⁸

Інструкція. Чи подобається Вам робити, те, про що запитується нижче? Якщо так, то поряд з номером запитання в бланку відповідей поставте "+", якщо ні – поставте "-".

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

НОМЕРИ ЗАПИТАНЬ					Сума балів
1	11	21	31	41	
2	12	22	32	42	
3	13	23	33	43	
4	14	24	34	44	
5	15	25	35	45	
6	16	26	36	46	
7	17	27	37	47	
8	18	28	38	48	

¹⁸ Текст методики: <http://www.psy-files.ru/2008/01/10/metodika-karty-interesov-a-golomshtok.html>. Повна версія карти інтересів О.Є.Голомштока: Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации / под ред. А. Ф. Кудряшова. – Петрозаводск, 1992.

9	19	29	39	49	
10	20	30	40	50	

Чи подобається Вам робити таке ...

1. Дізнаватися про відкриття у сфері фізики й математики.
2. Переглядати передачі про життя флори і фауни.
3. З'ясувати будову електроприладів.
4. Читати науково-популярні технічні журнали.
5. Переглядати передачі про життя людей у різних країнах.
6. Відвідувати різні виставки, концерти, спектаклі.
7. Обговорювати та аналізувати події в країні та за рубежом.
8. Спостерігати за роботою медичної сестри, лікаря.
9. Створювати затишок і лад в будинку, класі чи в школі.
10. Читати книжки, переглядати фільми про війни та битви.
11. Здійснювати математичні обрахунки.
12. Дізнаватися про відкриття у сфері хімії та біології.
13. Ремонтувати побутові електроприлади.
14. Відвідувати технічні виставки, знайомитися з досягненнями науки й техніки.
15. Ходити у походи, відвідувати малознайомі місця.
16. Читати відгуки та статті про книги, фільми, концерти.
17. Брати участь у суспільному житті класу, школи, міста.
18. Пояснювати однокласникам навчальний матеріал.
19. Самостійно виконувати роботу по господарству.
20. Дотримуватися режиму, вести здоровий образ життя.
21. Робити фізичні досліді.
22. Доглядати за тваринами та рослинами.
23. Читати статті про електроніку та радіотехніку.
24. Збирати й ремонтувати годинники, замки, велосипеди.
25. Колекціонувати каміння, мінерали.
26. Вести щоденник, писати художні твори.
27. Читати біографії відомих політиків, історичну літературу.
28. Грати з дітьми, допомагати з уроками молодшим.
29. Купувати продукти для дому, вести облік придбань.
30. Брати участь у військових іграх, походах.
31. Займатися фізикою та математикою поза шкільною програмою.
32. Спостерігати за природними явищами, пояснювати їх.
33. Збирати й ремонтувати комп'ютери.
34. Будувати креслення, схеми, графіки, в тому числі на комп'ютері.
35. Брати участь у географічних, геологічних експедиціях, екскурсіях.

36. Розповідати друзям про прочитані книжки, переглянуті фільми і спектаклі.
37. Спостерігати за політичним життям у країні та за рубежем.
38. Доглядати за маленькими дітьми, близнюками, якщо вони захворіли.
39. Шукати й знаходити шляхи заробляння грошей.
40. Займатися фізичною культурою та спортом.
41. Брати участь у фізико-математичних олімпіадах, турнірах.
42. Виконувати лабораторні дослідження з хімії та біології.
43. Розбиратися в принципах роботи електроприладів.
44. Розбиратися в принципах роботи різних механізмів.
45. «Читати» географічні та геологічні карти.
46. Брати участь у театральних виставах, концертах.
47. Вивчати політику та економіку інших країн.
48. Вивчати причини поведінки людей, будову людського організму.
49. Вкладати зароблені кошти у сімейний бюджет.
50. Брати участь у спортивних змаганнях.

Інтерпретація результатів:

Десять колонок у бланку відповідей – це десять можливих напрямів професійної діяльності:

- 1) фізика й математика;
- 2) хімія та біологія;
- 3) радіотехніка та електроніка;
- 4) механіка й конструювання;
- 5) географія та геологія;
- 6) література й мистецтво;
- 7) історія та політика;
- 8) педагогіка та медицина;
- 9) підприємництво та домогосподарство;
- 10) спорт та військова справа.

Підраховуються всі плюси в кожному стовпчику. Чим їх більше, тим вищим є інтерес до зазначених занять. Максимальна кількість плюсів говорить про яскраво виражений інтерес тестованого до предмета чи виду діяльності. Це – необхідна, проте не достатня умова правильного вибору професії. Іншою важливою умовою є здібності, чи професійно значущі якості. Якщо сума балів в жодній з колонок не перевищує двох балів, це свідчить про слабе вираження професійних інтересів, їхню несформованість.

Особливості процедури опитування:

Зазвичай дослідження проходить у груповій формі. Керівник його читає запитання по черзі, респонденти у бланку відповідей роблять помітки. Зведена таблиця даних будується за результатами обстеження в класі. Це дозволить спланувати варіативну частину робочого навчального плану.

Для прикладу, якщо у групі учнів перевага надається сферам "медицина" та "домогосподарство», то легко передбачити, що спецкурс чи факультативний курс під назвою «Домашній лікар» (Основи фітотерапії) буде для них найбільш привабливим.

Анкета «Ким бути?»

1. Чи прийняли ви рішення про вибір майбутньої професії?
  - а) так;
  - б) ні;
  - в) не зовсім;
  - г) все залежить від батьків.
2. Окресліть основний вид Вашої професійної діяльності в майбутньому

---

3. Назвіть орієнтовний запасний варіант майбутньої професії

---

4. Які шкільні предмети, курси за вибором Вам потрібні для оволодіння майбутньою професією? _____

5. Які навчальні досягнення Ви маєте з цих предметів? _____

---

6. З яких джерел Ви маєте інформацію про обрану професію?

- а) спостереження за працею (рідних, близьких, друзів, знайомих тощо);
- б) бесіди з учителями (рекомендації, екскурсії) ;
- в) бесіди з батьками (рекомендації, настанови) ;
- г) бесіди з друзями й однолітками;
- д) заняття в гуртках, факультативах;
- е) читання книг, журналів, перегляд Інтернет-джерел і телепередач;
- є) інше (*вказіть самі*) _____

7. Що впливає на ваш вибір професії (напряму майбутньої діяльності):

- а) умови праці;
- б) сімейна традиція;
- в) престижність;
- г) оплата праці;
- д) перспективність;
- е) доступність;
- є) корисність;
- ж) покликання;
- з) інше (*вказіть самі*) _____.

8. Що ускладнює здійснення Вами професійного вибору:

- а) невпевненість у собі;
- б) сумніви;
- в) недоступність професії;

- г) матеріальна неспроможність;
  - д) проблеми зі здоров'ям;
  - е) інше (*вкажіть самі*) _____.
9. Чим Вам подобається займатися у вільний час?
-

10. Чи впевнені Ви в успішній реалізації своїх планів?
- а) так;
  - б) ні;
  - в) скоріше так;
  - г) більше ні, ніж так;
  - д) не можу відповісти.

Опитувальник «Мотиви вибору сфери трудової діяльності»¹⁹

Уважно перечитайте перелік мотивів, якщо Ви вважаєте, що названий мотив відображає вашу думку, то в бланку відповідей поруч з цифрою запитання поставте знак «+», якщо не відображає, то знак «-».

Перелік мотивів:

1. Інтерес до змісту професії, бажання дізнатися, в чому полягають обов'язки спеціаліста в професії, що обирається.
2. Прагнення до самовдосконалення, розвитку навичок і вмінь у сфері трудової діяльності, які хочу обрати.
3. Переконавання, що ця професія має високий престиж у суспільстві.
4. Вплив батьків, друзів, знайомих.
5. Бажання отримати матеріальну допомогу.
6. Гарна успішність з предметів, які пов'язані з цією сферою діяльності.
7. Бажання надавати допомогу іншим людям.
8. Приваблює індивідуальна робота.
9. Мрія займатися творчою роботою, відкривати нове.
10. Впевненість, що обрана сфера діяльності відповідає моїм здібностям.
11. Можливість задовольнити свої матеріальні потреби.
12. Прагнення зробити своє життя цікавим, захоплюючим.
13. Можливість виявити самостійність у роботі.
14. Приваблює підприємницька діяльність.
15. Необхідність матеріально допомагати сім'ї.
16. Бажання набути досвід у недержавному закладі.

---

¹⁹ Самодіагностика профілю майбутньої професії. Робочий зошит / Побірченко Н.А., Сергєєнко О.П. – К.: Науковий світ. – 2007. – С.28-30

17. Інтерес до ділових контактів з людьми.
18. Приваблюють умови праці.
19. Бажання працювати в престижному місці.
20. Прагнення до керівної роботи.
21. Вплив засобів масової інформації.
22. Бажання приносити користь людям.
23. Інтерес до матеріальної сторони професійної діяльності.
24. Приваблюють зовнішні властивості професії (форма одягу, можливість мандрувати, подорожувати, бути в центрі уваги тощо).

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

А	Б	В
3	5	1
4	8	2
6	11	7
18	14	9
19	15	10
20	16	12
21	17	13
24	23	22
Сума балів		
А=	Б=	В=

Інтерпретація результатів:

При обробленні даних підраховується кількість плюсів у стовпчиках А, Б і В: кожному плюсу присвоюється 1 бал. У комірках «Сума балів» записуються результати. Найбільша кількість балів у комірці свідчить про пріоритетні мотиви вибору професії:

Стовпчик А. Вас більше приваблює престиж професії. В своєму виборі Ви хочете реалізувати свій високий рівень домагань, однак часто не враховуєте свої можливості й вимоги, які висуває професійна діяльність до людини.

Стовпчик Б. Ви прагнете до матеріального благополуччя. У Вас переважає бажання отримати якнайбільше грошей. В цьому не має нічого поганого, але часто таке бажання не підкріплене здібностями й суперечить альтруїстичному змісту самої професії. Часто можна спостерігати прагнення заробити багато грошей і не витратити багато сил на набуття кваліфікації.

Стовпчик В. У Вас переважає бажання краще пізнати зміст професії, обов'язки спеціаліста в обраній сфері професійної діяльності. Вас

приваблює творча робота, прагнення зробити свою працю захоплюючою, корисною для людей та суспільства.

Методика «Диференційно-діагностичний опитувальник»²⁰
(за Є.І.Климовим)

Сподіваємося, що після завершення навчання Ви зможете виконати будь-яку роботу. Але якби Вам довелося вибирати тільки з двох можливостей, якій би Ви віддали перевагу?

---

²⁰ Райгородский Д.Я. Практична психодіагностика. Методики і тести. Навчальний посібник.– Самара: Изд.Дом «БАХРАХ-м», 2002.- С.569-573

У кожній з 20 пар запропонованих видів діяльності необхідно вибрати тільки один і у відповідній комірці поставити знак «+»:

1а. Доглядати тварин	Або	1б. Обслуговувати машини, прилади (відслідковувати, регулювати)	
2а. Допомогати хворим	Або	2б. Складати комп'ютерні програми, електронні таблиці, схеми	
3а. Стежити за якістю книжкових ілюстрацій, плакатів, художніх листівок, грамплатівок	Або	3б. Стежити за станом, розвитком рослин	
4а. Обробляти матеріали (дерево, тканину, метал, пластмасу і т.п.)	Або	4б. Доводити товари до споживача, рекламувати, продавати	
5а. Обговорювати науково-популярні книги, статті	Або	5б. Обговорювати літературні твори, художні явища, п'єси, концерти тощо	
6а. Вирощувати молодняк (тварин якої-небудь породи)	Або	6б. Тренувати товаришів (або молодших) у виконанні яких-небудь дій (трудових, навчальних, спортивних)	
7а. Копіювати малюнки, зображення (або налаштувати музичні інструменти)	Або	7б. Управляти яким-небудь вантажним (підйомним або транспортним) засобом – підйомним краном, трактором, тепловозом і ін.	
8а. Повідомляти, роз'яснювати людям певну інформацію (у довідковому бюро, на екскурсії і т.д.)	Або	8б. Оформлювати виставки, вітрини (або брати участь у підготовці п'єс, концертів)	
9а. Ремонтувати речі, вироби (одяг, техніку), житло	Або	9б. Шукати і виправляти помилки в текстах, таблицях, малюнках	
10а. Лікувати тварин	Або	10б. Виконувати обчислення, розрахунки	
11а. Виводити нові сорти рослин	Або	11б. Конструювати, проектувати новий вигляд	

		промислових виробів (машини, одяг, удома, продукти харчування і т.п.)	
12а. Вирішувати спори між людьми, переконувати, роз'яснювати, карати, заохочувати	Або	12б. Розбиратися в кресленнях, схемах, таблицях (перевіряти, уточнювати, упорядковувати)	
13а. Спостерігати, вивчати роботу гуртків художньої самодіяльності	Або	13б. Спостерігати, вивчати життя мікроорганізмів	
14а. Обслуговувати, налагоджувати медичне приладдя, апарати	Або	14б. Надавати людям медичну допомогу при пораненнях, ударах, опіках, і т.п.	
15а. Художньо описувати, зображувати події (спостережувані й такі, що представляються)	Або	15б. Складати точні описи-звіти про спостережувані явища, події, вимірювані об'єкти та ін.	
16а. Робити лабораторні аналізи в лікарні	Або	16б. Приймати, оглядати хворих, розмовляти з ними, призначати лікування	
17а. Фарбувати або розписувати стіни приміщень, поверхню виробів	Або	17б. Здійснювати монтаж або збірку машин, приладів	
18а. Організовувати культпоходи однолітків або молодших у театри, музеї, екскурсії, туристичні походи і т.п.	Або	18б. Грати на сцені, брати участь у концертах	
19а. Виготовляти за кресленнями деталі, вироби (машини, одяг), будувати будівлі	Або	19б. Займатися кресленням, копіювати креслення, карти	
20а. Вести боротьбу з хворобами рослин, з шкідниками лісу, саду	Або	20б. Працювати на клавішних машинах (машинці, що пише, телетайпі і ін.)	

БЛАНК ВІДПОВІДЕЙ

I	II	III	IV	V
1a	1б	2a	2б	3a
3б	4a	4б	5a	5б
6a		6б		7a
	7б	8a		8б
	9a		9б	
10a			10б	
11б	11б	12a	12б	13a
13б	14a	14б	15a	15б
16б		16б		17a
	17б	18a		18б
	19a		19б	
20a			20б	
Сума:				

Лист відповідей зроблений так, щоб можна було підрахувати кількість знаків «+» в кожному з 5-ти стовпців. Кожен стовпчик відповідає певному типу професій. Випробовуваному рекомендується обрати той тип професій, який отримав максимальну кількість знаків «+». Типи професій:

- «людина – природа» – професії, пов'язані з рослинництвом, тваринництвом і лісовим господарством;
- «людина – техніка» – технічні професії;
- «людина – людина» – професії, пов'язані з обслуговуванням людей, із спілкуванням;
- «людина – знак» – професії, пов'язані з обрахунками цифрових і буквенних знаків, у тому числі й музичні спеціальності;
- «людина – художній образ» – всі творчі спеціальності.

Зазвичай на виконання завдання потрібно близько 25-30 хвилин. Випробовуваного слід попередити про те, що над питаннями не слід довго замислюватися.

Характеристика типів професій

Вид діяльності	Предмет праці	Основні вимоги щодо професії	Приклади професій
Людина – людина			
Виховання, навчання, управління,	Людина, групи людей, колектив, військові	Здатність встановлювати стосунки з людьми,	Педагог, вихователь, гід-перекладач, бібліотекар, лікар,

медичне, побутове, правове, інформаційне обслуговування	підрозділи, шкільні та навчальні класи, групи дитячих садків	допомога в оволодінні основами наук. Акуратність, пунктуальність, доброта, готовність прийти на допомогу іншій людині, привітність, доброзичливість, самокритика, самовладання, спостережливість, емоційна стійкість, розподіл уваги, логічність мислення, високі показники пам'яті	медсестра, працівник міліції, суду, прокуратури, юрист, офіціант, стюардеса, продавець, адміністратор, екскурсовод, тренер, кореспондент тощо
---	--	--	---

Людина – техніка

Створення, монтаж, складання, експлуатація, управління, ремонт	Машини, механізми, агрегати, технічні системи, об'єк-ти, транспортні засоби	Значні вимоги до зорового сприймання, високий інтелект, гарна координація рухів, точність, технічне мислення, стійкість нервової системи, витримка, стійкість уваги, здатність до її розподілу і переключення, високі показники оперативної, зорової пам'яті, організованість, цілеспрямованість, витривалість, самоконтроль, рівноваженість	Електромонтажник, інженер-електрик, регулювальник радіоелектронної апаратури та приладів, радіоінженер, слюсар, токар, фрезерувальник, шахтар, водій транспортних засобів, ткач, складальник взуття, будівельник, машиніст тощо
---	---	--	---

Людина – природа

Вивчення дослідження,	Об'єкти живої та неживої	Здатність виявляти причинно-	Гідромеліоратор, геолог, агроном,
--------------------------	-----------------------------	---------------------------------	--------------------------------------

добування, вирощування, догляд, профілактика захворювань	природи, земля, атмосфера, корисні копалини, рослини, тварини, біологічні процеси	наслідкові зв'язки, аналітичне мислення, вміння передбачати та оцінювати мінливі природні фактори, знання природної системи, багата уява, оперативне мислення, спостережливість, наполегливість, відповідальність, стійкість, розподіл та довільне переключення уваги, наочно-образна та зорова пам'ять	селекціонер, садівник, рибалка, зоотехнік, ветеринарний лікар, фізіолог, біохімік, лісник, фермер, формувальник ковбасних виробів, технік-топограф, океанолог тощо
--	---	---	--

Людина – знакова система

Обчислення, підрахунки, виконання креслень, схем, переклади текстів з однієї мови на іншу, упорядкування, збирання, аналіз та зберігання інформації, ведення записів	Тексти, цифри, формули, мови, коди, умовні позначення, поняття, звукові сигнали, креслення, карти, схеми	Високі вимоги до точності зорового сприймання та його об'єму, концентрація уваги, довгочасна пам'ять, логічне мислення, зорові уявлення, вміння аналізувати та узагальнювати інформацію, емоційна стійкість, терпіння, самовладання, точність рухів, відповідальність, організованість	Оператор ЕОМ, радист, телеграфіст, бухгалтер, економіст, конструктор, геодезист, бібліограф, лінгвіст, перекладач, історик, метролог, математик, топограф, програміст, філософ тощо
--	--	--	---

Людина – художній образ

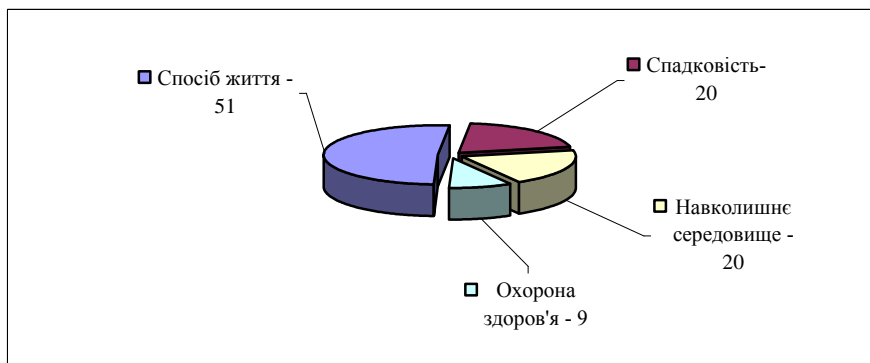
Художнє відображення дійсності, проектування, моделювання,	Художній образ, музика, предмети образотворчого мистецтва, скульптура,	Добре розвинений художній смак, розвинене просторове мислення,	Маляр, реставратор, архітектор, дизайнер, скульптор, мистецтвознавець, художник-модельєр,
--	--	--	---

відтворення, створення образів, виготовлення художніх виробів, копіювання	літературні твори, технічна та прикладна естетика	концентрація та стійкість уваги, спостережливість, творча уява, образне мислення, емоційність, наочно-образна пам'ять, здатність до перевтілення, яскравість зорового сприймання, точність сприймання кольору та відтінків	паркетник, ювелір, фотограф, письменник, актор, журналіст, перукар, хореограф, балетмейстер, кондитер, кінорежисер тощо
---	---	--	---

IV розділ. Охорона здоров'я суб'єктів навчального процесу як важливий показник якості діяльності закладу освіти

Від чого залежить стан здоров'я людини?

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я

Отже, на 8-9 % стан здоров'я людини залежить від рівня системної організації охорони здоров'я в суспільстві. Це передбачає постійний захист людини в дитячі роки, коли відбувається становлення особистості, формується фізичне та моральне здоров'я, засвоюються загальнолюдські цінності. Саме такі завдання передбачені нормативно-правовою базою функціонування навчальних закладів: у Законі України "Про загальну середню освіту" (розділ 1, стаття 5), Національній доктрині розвитку

освіти, державних програмах, спрямованих на пропаганду здорового способу життя дітей та молоді ("Діти України", "Фізичне виховання - здоров'я нації" тощо). Так, основними завданнями школи є: **пропаганда й виховання** свідомого ставлення до свого здоров'я, **формування** гігієнічних навичок, **збереження й зміцнення** здоров'я учнів.

Проте з кожним роком спостерігається погіршення стану здоров'я дітей, що пов'язане також з екологічною ситуацією в окремих регіонах. Як показує обстеження за інформативно-діагностичною програмою "Школяр" (1998-2000), 75% учнів мають нижчий від середнього рівень фізичного розвитку, 19,5% - середній і менше, 5,5% - вищий від середнього та високий. На жаль, школа не сприяє покращенню ситуації: якщо натепер реєструється в 1 класі близько 30% практично здорових дітей, то по закінченню школи їх % становить не більше 6%. Гострі захворювання за час навчання переходять у хронічні форми, особливо часто зустрічаються захворювання дихальної, ендокринної, серцево-судинної систем, органів травлення. Протягом навчального періоду у 3-5 разів зростає частота порушень зору та постави, у 2-4 рази – нервово-психічні відхилення тощо.

Поняття "здоров'я". Складники здоров'я:

Фізичне	Фізичний стан (тілесний, соматичний) людини та її фізичний розвиток. Найбільше пов'язане з наступним складником
Соціальне	Характеристика взаємодії людини з соціальним середовищем. Ступінь ототожнення особи з певними соціальними групами (сім'я, клас, громада). Рівень навчальної чи комунікативної успішності людини
Психічне	Розвиток дитини як особистості, який забезпечує її адаптацію та душевний спокій. Розкривається через збалансований розвиток психіки та основних її функцій (мова, мислення, уява, пам'ять). Психічні процеси реалізуються через почуття та емоції. Пізнання світу відбувається через відчуття, сприймання, почуття, увагу, пам'ять, мислення, мову
Духовне	Своєрідна вершина, яка уособлює все найкраще в людині, завдяки чому індивід стає особистістю. Протягом життя людина прагне духовного розвитку та самовдосконалення. Розкривається через неповторне поєднання: бачення прекрасного в довкіллі та собі, розумінні сутності навколишнього світу тощо

Таким чином, здоров'я – явище складне, багатомірне й основними компонентами його є фізичне, психічне, соціальне, духовне здоров'я. Загальна проблема сучасної освіти в цьому контексті:

- зростання кількості дітей, охоплених з раннього віку навчанням, на фоні збільшення різних типів освітніх закладів, ускладнення технологій, методик (посилене інтелектуальне навантаження);
- поширення кількості соматичних і психологічних захворювань у дітей, в результаті – зниження якості освіти.

В умовах кризової ситуації особливої уваги в закладах освіти потребує створення ефективної системи комплексного діагностування здоров'я школярів, програми його збереження й зміцнення на всіх рівнях.

2007 року в Київській області проведено комплексний моніторинг стану здоров'я учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Дослідження здійснювалося з урахуванням думки педагогів, керівників установ, самих учнів і їхніх батьків. Аналіз інформації відбувся за такими показниками:

- аналіз медичних даних про стан здоров'я учнів;
- стан закладів освіти щодо охорони здоров'я учнів;
- рівень фізичної підготовки учнів 1-11 класів;
- рівень інтелектуального навантаження під час навчання в школі й поза школою;
- соціально-культурний фактор здоров'я учнів; характер дозвілля учнів.

Проведене дослідження є прикладом базового моніторингу Всеукраїнського рівня, разом із тим дає можливість виокремити інформацію, важливу для аналізу на рівні регіону, конкретного навчального закладу. Насамперед, це питання:

- а) складання гармонійного розкладу навчальних занять (з урахуванням днів "розвантаження")²¹;
- б) відповідності нормам навчального навантаження;
- в) діагностування хвороб протягом навчального року: загальна кількість пропущених днів за місяць (семестр, навчальний рік), аналізу захворюваності (хронічні, простудні чи інфекційні захворювання);
- г) наявності та функціонування спецгруп у закладі освіти за фізичним станом;

---

²¹ Для аналізу цього показника пропонуємо шкалу оцінювання навчальних предметів: музика, етика – 1; образотворче мистецтво – 2; художня культура, креслення – 3; трудове навчання – 4; фізкультура – 5; природничі дисципліни – 6; мова та література – 7; суспільствознавчі дисципліни – 8; фізика, хімія, інформатика – 9; іноземні мови – 10; математичні дисципліни – 11.

д) загальної фізичної підготовки учнів (з урахуванням статевих ознак) за рівнями: початковий, середній, достатній, високий;

е) стану здоров'я вихованців закладу освіти за медичними картками: поточного і щорічного;

є) аналізу оснащення школи та заходів щодо оздоровлення школярів: приміщення, характеристика будівлі; система оздоровчих заходів; структура профілактики захворювань, щеплень (яка, коли, в якій кількості); соціальна характеристика учнів (усього, з неповних родин, родин із вищою освітою, неблагонадійних, соціально незахищених тощо).
Всі ці проблеми мають бути в полі зору керівника закладу освіти, педагогічних працівників, практичного психолога, медичного працівника.

Пропонуємо програму комплексного моніторингу стану здоров'я учасників освітнього процесу в навчальному закладі (додаток Б)²². Учасниками його може стати вибірка експертів серед батьків, педагогів, керівників і вихованців закладу освіти.

Автоматичне оброблення даних відбувається за допомогою програми Microsoft Office Excel. Так, у комірки "допоміжної оцінки" створеної електронної таблиці за кожним блоком вносяться відповідні бали кожного експерта. В комірці "основна оцінка" (за наявності відповідної формули "CP ЗНАЧ") ці бали зводяться до середнього арифметичного числа. Дані експертизи можуть аналізувати як у вигляді зіставлення думок експертів, так і в узагальненому вигляді.

Додаток Б

Комплексна оцінка діяльності навчального закладу в аспекті охорони здоров'я учнів і педагогів

№п /п	Зміст	Оцінка	
		основна	допоміжна
1	2	3	4
Блок 1. Гігієнічні вимоги до приміщень для навчальних занять і перебування учнів			
1.1	Освітленість приміщень		
1.2	Шкільне обладнання		
1.3	Відповідність розмірів пар зросту школярів		
1.4	Регулярність вологого прибирання в аудиторіях та інших приміщеннях		
	Комплексна оцінка блоку 1.	сер.арифм	

²² Ця методика успішно апробована на базі КОПОПК, а також на базі загальноосвітніх навчальних закладів області, які є науковими лабораторіями інституту.

Блок 2. Якість питної води та харчування учнів у школі			
2.1	Організація роботи харчоблоку школи		
2.2	Система пиття води школярами різновікових категорій у школі		
2.3	Урахованість методичних порад щодо харчування учнів		
	Комплексна оцінка блоку 2.	сер.арифм	
Блок 3. Фізична активність школярів у період їх перебування в школі			
3.1	Умови для прояву активності на уроках фізкультури		
3.2	Умови для прояву фізичної активності на перерві та в позаурочний час		
3.3	Проведення фізкультхвилинок на уроках		
3.4	Комплексні оздоровчі програми й міроприємства для загартування		
	Комплексна оцінка блоку 3	сер.арифм	
Блок 4. Здоров'язбереження під час уроків			
4.1	Вплив навчального навантаження на психофізичний стан школярів		
4.2	Рівень утомлюваності школярів від навчання		
4.3	Рівень "стресовості" протягом уроку		
4.4	Здоров'язберігаючі технології у процесі навчання		
	Комплексна оцінка блоку 4	сер.арифм	
Блок 5. Відповідність організації освітнього процесу принципам здоров'язбереження			
5.1	Розклад занять		
5.2	Навчальне навантаження школярів		
5.3	Викладацьке (та інше) навантаження педагогів		
5.4	Управлінська культура в закладі освіти		
	Комплексна оцінка блоку 5	сер.арифм	
Блок 6. Психологічний клімат у школі			
6.1	Психологічний клімат у школі в цілому		
6.2	Психологічний клімат в окремих класних колективах		
6.3	Психологічний клімат у педагогічному колективі		
	Комплексна оцінка блоку 6	сер.арифм	
Блок 7. Екологічний клімат території школи			

7.1	Рівень озеленення пришкольньої зони		
7.2	Віддаленість від центральних шляхів транспортного сполучення		
7.3	Віддаленість від великих підприємств		
7.4	Циклічність прибирання території школи		
	Комплексна оцінка блоку 7	сер.арифм	
Блок 8. Аналіз захворюваності школярів і педагогів			
8.1	Аналіз медико-статистичних даних школи		
8.2	Аналіз медико-статистичних даних медичних закладів		
8.3	Результати медико-соціологічних досліджень		
8.4	Оцінка самопочуття учасників освітнього процесу		
	Комплексна оцінка блоку 8	сер.арифм	
Блок 9. Рівень грамотності школярів і педагогів з питань охорони здоров'я			
9.1	Поінформованість учнів у питаннях охорони здоров'я		
9.2	Компетентність педагогів з питань охорони здоров'я		
	Комплексна оцінка блоку 9	сер.арифм	
Блок 10. Робота школи з проблем здоров'я учнів у позаурочний час і з сім'ями школярів			
10.1	Шкільні заходи здоров'язбереження		
10.2	Організація спортивно-оздоровчої гурткової та секційної роботи		
10.3	Організація профілактичної роботи		
10.4	Інформування та консультування батьків щодо охорони здоров'я вихованців закладу		
10.5	Оприлюднення та систематичність обговорення проблемних питань здоров'язбереження		
	Комплексна оцінка блоку 10	сер.арифм	
<i>Сумарна підсумкова оцінка діяльності навчального закладу за основними напрямками організації та проведення роботи щодо здоров'язбереження школярів і педагогічних працівників</i>			
	Середнє значення за всіма блоками (критеріями)	сер.арифм	

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Адаптація дитини до школи / упоряд. : К. Максименко, О. Главник – К. : Мікрос-СВС, 2003. – С. 23-27.
2. Баранова Н.Н. Адаптація п'ятикласників к новим условиям учебы [Электронный ресурс] / Н.Н.Баранова // Слово. Православный образовательный портал: Педагогика. – Режим доступа: <http://www.portal-slovo.ru/pedagogy/37952.php>
3. Вікторов В.Г. Контролюючі засоби навчальних закладів / В.Г.Вікторов // Практична філософія – науковий журнал. – К., 2004. – № 4. – С.114–121.
4. Вікторов В.Г. Контроль знань: основні функції та методи / В.Г. Вікторов // Нова парадигма. – К., 2006. – № 52. – С.38-48.
5. Вікторов В.Г. Управління якістю освіти (соціально-філософський аналіз) / В.Г. Вікторов. – Дніпропетровськ: Пороги, 2005. – 286с.
6. Дем'яненко О. Аналіз освітньої діяльності / Олена Дем'яненко, Тетяна Татаринцева // Шкільний світ. – 2008. – № 36 (516). – С. 5-8.
7. Дем'яненко О.О. Зміст та організація психолого-педагогічного моніторингу в початковій школі: навч.-метод. посібник (з електронним додатком) / Дем'яненко О.О., Татаринцева Т.В.– Біла Церква : КОІПОПК, 2007. – 68с. – Бібліогр.: с. 48-50.
8. Дибський С. Практичний посібник для заступника директора [Електронний ресурс] / Степан Дибський // Відкритий урок. – 2008. – №6. – Режим доступу: <http://www.osvita-ua.net/school/technol/2670/>
9. Єрмола А.М. Технологія моніторингу якості освіти: навчально-методичний посібник / А.М.Єрмола. – К.: Курсор, 2008. – С.45-95.
10. Корольчук М.С. Теорія і практика професійного психологічного відбору: навчальний посібник / М.С.Корольчук, В.М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2006. – С.3-12.
11. Лукіна Т. Види моніторингових досліджень // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О.І.Локшиної. – К.: К.І.С., 2004. – С.40-47.
12. Лучшие психологические тесты для профотбора и профориентации / под ред. А. Ф. Кудряшова. – Петрозаводск, 1992. – 213 с.
13. Макаровская И. В. Коммуникативная компетентность и представления учителя о себе: дис. ... канд. психол. н./ И.В. Макаровская – СПб., 2003. – 196 с.
14. Макаровская. И.В.Психолого-педагогическая практика будущего учителя : учеб.- метод. пособие / И. В. Макаровская, И. Ш. Сафаров, Н. В. Юдин, О. Ю. Юдина; Федерал. агентство по образованию, ГОУВПО "КГПУ". – 3-е изд., перераб. и доп. – Петрозаводск : Изд-во КГПУ, 2008. – 104 с.

15. Мельник Н. ВПРОВАДЖУЄМО МОНІТОРИНГ ОСВІТИ [Електронний ресурс] / Н.Мельник // Видавництво Плеяди. – 2006. – Режим доступу:
<http://www.pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=84>
16. Методика для діагностики учебної мотивації школьників (методика М.В.Матюхиной в модифікації Н.Ц.Бадмаєвой) / Бадмаєва Н.Ц. Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: монографія. – Улан-Удэ, 2004, С.149-150.
17. О. Нурбекьян. Як оцінити роботу вчителя [Електронний ресурс] // Освіта-UA/ – Режим доступу: <http://osvita-ua.net/school/manage/3728>
18. Петрухин В. В. Проблема организации и апробации системы педагогического мониторинга в образовательном учреждении [Электронный ресурс]// Эйдос. – 2007. – 15 января. – Режи доступа: <http://www.eidos.ru/journal/2007/0115-7.htm>.
19. Райгородский Д.Я. Практична психодіагностика. Методики і тести. Навчальний посібник.– Самара: Изд.Дом «БАХРАХ-м», 2002.- С.569-573.
20. Самодіагностика профілю майбутньої професії. Робочий зошит / Побірченко Н.А., Сергєєнко О.П. – К.: Науковий світ. – 2007. – С.28-30.